

TUOMAS TENKANEN

Ennakointidialogien käyttö päihdestrategiatyössä

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus
postimyynti: Stakes / Asiakaspalvelut PL 220, 00531 Helsinki
puhelin: (09) 3967 2190, (09) 3967 2308 (automaatti)
faksi: (09) 3967 2450 • Internet: www.stakes.fi

© Kirjoittaja ja Stakes

Taitto: Christine Strid

ISBN 951-33-1872-9 (nid.)

ISSN 1795-8091 (nid.)

ISBN 951-33-1873-7 (PDF)

ISSN 1795-8105 (PDF)

Stakes, Helsinki 2006

Valopaino Oy

Helsinki 2006

Tiivistelmä

Tuomas Tenkanen. Ennakointidialogien käyttö päihdestrategiatyössä. Stakes, Työpapereita 27/2006. Helsinki 2006. 53 sivua, hinta 16 €. ISBN 951-33-1872-9

Tässä raportissa tarkastellaan Stakesin Päihdetyö-ryhmän ja Verkostotutkimus ja kehittämismenetelmät -ryhmän vuonna 2005 toteuttamaa koulutushanketta *Ennakointidialogien käyttö päihdestrategiatyössä -prosessikoulutus*.

Päihdehaittojen vähentämiseksi laaditut kansalliset päihdepoliittiset ohjelmat korostavat strategiatyöskentelyn tärkeyttä: Alkoholiohjelma 2004–2007 haastaa kunnat laatimaan ja päivittämään päihdestrategiansa. Ohjelman mukaan kuntien tehtävänä on huolehtia päihdestrategioiden laatimisesta. Päihdepalvelujen laatusuositusten viesti on samoilla linjoilla: jokaisella kunnalla tulee olla päihdestrategia osana kunnan terveys- ja hyvinvointistrategiaa.

Tämän hankkeen ensisijaisena tavoitteena oli tukea kuntien päihdestrategiatyötä kouluttamalla kunnista työpareja, joilla on valmius vetää strategiasuunnittelupalaveria yhtä ennakointidialogimenetelmää, Tulevaisuuden muistelua, hyödyntäen – oli sitten kyseessä kunnan päihdestrategian päivittäminen, sen maastouttamiseen liittyvät kysymykset tai kokonaan uuden strategian laatiminen

Koulutukseen valittiin mukaan kymmenen kuntaa, jotka jaettiin kolmeen toimintaketjuun: *Pohjoisketjun* muodostivat Salla, Tornio ja Raabe, *Länsiketjun* Alajärvi, Vimpeli, Harjavalta ja Kokemäki sekä *Itäketjun* Vantaa, Asikkala, Joutseno ja Lappeenranta. Prosessikoulutus toteutettiin nk. vetoketjumallilla. Stakesin ohjaajat vetivät suunnittelupalaverin yhdessä kunkin ketjun kunnista. Tämän kunnan työpari jatkoi työskentelyä ohjaamalla suunnittelupalaverin seuraavassa kunnassa ja niin edelleen. Kukin työpari seurasi yhden palaverin ja veti yhden osana koulutusta.

Kustakin toteutetusta suunnittelupalaverista kerättiin palautteet. Niistä ilmeni, että ennakointidialogilla toteutettu suunnittelupalaveri koettiin kunnan päihdestrategiatyöskentelyn kannalta hyödylliseksi. Myös koulutettavien omat arviot olivat samansuuntaisia. Hyötyinä nähtiin mm. moniäänisen dialogin aikaansaaminen, strategiaan ja työskentelyprosessiin sitoutuminen sekä se, että strategiaprosessin kannalta merkittävät ideat ja näkökulmat saatiin tehokkaasti esiin. Haasteena on se, kuinka ennakointidialogin avulla esille saadut teemat ja suunnitelman ainekset saadaan todella hyödynnettyä.

Koulutusprosessin kuluessa päivitettiin myös Päihdetyö-ryhmän strategiatyöskentelyn tueksi laatima Kartta ja kompassi -strategiasuunnitteluopas.

Raportissa tuodaan esiin koulutettavien sekä suunnittelupalaveriinkin osallistuneiden kokemuksia ja ajatuksia suunnitteludialogeista ja koulutusprosessista. Heidän äänensä avulla tarkastellaan koko koulutusmallin toimivuutta.

Avainsanat: strategia, päihdestrategia, ennakointidialogit, verkkopohjainen oppimisympäristö, kunta, päihdetyö, ehkäisevä päihdetyö

Sisällys

Tiivistelmä

TAUSTA JA TAVOITTEET	7
Taustaa	7
Prosessikoulutuksen tavoitteet.....	8
Strategiatyön tuki.....	8
Muut tavoitteet	9
ENNAKOINTIDIALOGIT	10
Lähtökohdat ja tausta-ajattelu.....	10
Huolen vyöhykkeistö ja menetelmäpaletti.....	10
Tulevaisuuden muistelu ja sen toteuttaminen.....	12
Koulutettavien kokemuksia suunnitteludialogien vetämisestä	14
Kokemukset haastattelijana.....	14
Kokemukset kirjaajana	15
Muita havaintoja suunnitteludialoista.....	16
Kolme tapauskuvausta tilaajan näkökulmasta	18
PROSESSIKOULUTUKSEN TOTEUTUS JA KOKEMUKSET.....	21
Ennakkotehtävä ja vetoketju-malli.....	21
Lähipäivien sisältö	21
Verkkopohjaisen oppimisympäristön käyttö koulutuksessa	23
A&O-oppimisympäristö	23
Koulutettavien näkemys prosessikoulutuksen hyödyllisyydestä ja toteutuksesta	25
Koulutuksen hyödyllisyys oman työn kannalta	25
Koulutuksen hyödyllisyys päihdestrategiatyöskentelyn kannalta	26
Koulutuksen toteutus koulutettavien arvion mukaan	28
Ohjaajien yhteenveto toteutuksesta.....	29
MENETELMÄN TOIMIVUUS PÄIHDESTRATEGIATYÖSSÄ OSALLISTUJIEN PALAUTTEIDEN VALOSSA	31
Palaverin hyödyllisyys	32
Palaverin tuottama selkeys	33
Palaverin tuottama uusi ymmärrys.....	34
Muiden näkemysten kuuleminen ja kokemus kuulluksi tulemisesta	35
POHDINTAA JA SUOSITUKSIA	38
Lähteet	41
Liitteet:	
Liite 1. Prosessikoulutuksen osallistujat 2005	43
Liite 2. Itsearviointi päihdestrategiadialogin vetämisestä.....	44
Liite 3. Prosessikoulutuksen palautelomake.....	45
Liite 4. Suunnittelupalaverin palaute	46
Liite 5. Kutsu päihdestrategian suunnittelupalaveriin.....	48
Liite 6. Tilaajan tehtävä ja vastuu	49
Liite 7. Koontikuvio.....	52

TAUSTA JA TAVOITTEET

Taustaa

Tässä raportissa esitellään vuonna 2005 toteutettua koulutushanketta *Ennakointidialogien käyttö päihdestrategiatyössä -prosessikoulutus*. Koulutuksen toteuttivat yhteistyössä kaksi Stakesin ryhmää, Verkostotutkimus ja kehittämismenetelmät -ryhmä (VERK) sekä Päihdetyö-ryhmä (PÄDE). Raportissa käytetään sujuvuuden takaamiseksi jatkossa näitä lyhenteitä. Seuraavassa lyhyet esittelyt ryhmistä.

VERK tuottaa verkostomaisen yhteistyön menetelmiä ja toimintarakenteita yhdessä kuntien ja muiden keskeisten toimijoiden kanssa. Ryhmän erityisalaa ovat psykososiaalisen työn dialogiset menetelmät sekä kuntoutuksen ja aktivoinnin vuoropuhelumenetelmät.

Ryhmä tutkii, kehittää ja kouluttaa. Kehittämistoimet ovat yhteiskunnallisia kokeita. Niillä tutkitaan hyvinvointipolitiikan liikkumavaraa. Ryhmä pyrkii yleistämään hyviä kokemuksia. Koulutusmenetelmiä ovat mm. huolen puheeksiottokoulutukset sekä dialogisten yhteistyöneuvotteluiden vetäjiksi koulutettavien, nk. verkostokonsulttien¹ koulutus. Stakesissa ryhmä organisoii kehittämistoiminnan parempaan synergiaan ja hyvään laatuun tähtääviä vuoropuheluja. Ryhmään ja sen kehittämiin menetelmiin voi tutustua tarkemmin ryhmän Internet-sivuilla (Stakes 2006a).

PÄDEN tehtävänä on tukea paikallista ja alueellista päihdetyön kehittämistä. Ryhmä kokoaa, tuottaa, välittää ja soveltaa kansallista ja kansainvälistä tietoa ja osaamista päihdehaittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Päihdetyö kattaa kokonaisuuden päihteiden käytön ja päihdeongelmien ennaltaehkäisystä päihdehaittojen hoitoon. Ryhmä koordinoi kansallista ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkostoa, ylläpitää Neuvoa-antavat -verkkosivustoa (Stakes 2006b) sekä kehittää päihdetyön laatua ja menetelmiä yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

Neuvoa-antavat -sivustolle on koottu keskeistä tietopohjaa sekä mm. kuntien päihdestrategioita ja -hankkeita sekä tietoa hoitopaikoista. Kunta- ja aluetason ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöt muodostavat valtakunnallisen toimijaverkoston, jolle yllämainittuja palveluita erityisesti suunnataan.

PÄDE vastaa ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöiden vuosittaisten työkokouksien järjestämisestä. Vuoden 2005 kaksipäiväiset työkokoukset järjestettiin samansisältöisinä Lahdessa ja Oulussa. Yhtenä pääaiheena olivat dialogiset menetelmät ja niiden hyödyntäminen kuntien päihdestrategiatyössä sekä moniammatillisessa yhteistyössä. VERKin projektisuunnittelijat esittelivät ennakointidialogimenetelmiä kuntatasoon liittyvin käytännön esimerkein. Työkokouksen toinen päivä toimi samalla pohjatyönä prosessikoulutukselle. Osallistujat punnitsivat, mitä hyötyä koulutus voisi omalle kunnalle tarjota. Koulutuksesta kiinnostuneet täyttivät kartoituslomakkeen, jonka palauttaneille lähetettiin myöhemmin erillinen hakulomake.

Mukaan valikoitui kymmenen kuntaa, jotka jaettiin kolmeen toimintaketjuun: *Pohjoisketjun* muodostivat Salla, Tornio ja Raahe, *Länsiketjun* Alajärvi, Vimpeli, Harjavalta ja Kokemäki sekä *Itäketjun* Vantaa, Asikkala, Joutseno ja Lappeenranta. Prosessikoulutuksen toteutusta tarkastellaan lähemmin raportin kolmannessa luvussa. Koulutukseen osallistuneet henkilöt näkyvät liitteessä 1.

¹ Tässä raportissa käytetään ilmaisua vetäjäpari. Vetäjäparin rooleista tarkemmin tämän raportin luvussa Ennakointidialogit (s. 10).

Prosessikoulutuksen tavoitteet

Strategiatyön tuki

Tämän hankkeen ensisijaisena tavoitteena oli tukea kuntia näiden päihdestrategiatyössä. Sitä varten koulutettiin kunnista työpajia, joilla on valmius vetää strategiasuunnittelupalavereita yhtä ennakointialogimenetelmää, Tulevaisuuden muistelua, hyödyntäen. Tavoitteena voi olla kunnan päihdestrategian päivittäminen, sen maastouttamiseen liittyvät kysymykset tai kokonaan uuden strategian laatiminen

Päihdestrategiatyön tukeminen on jo liki vuosikymmenen ollut PÄDEn keskeisintä toiminta-alueita. PÄDE on julkaissut raportteja ja selvityksiä kuntien päihdestrategioista (ks. esim. Kekki 1998, Mustalampi 2001, Romppanen 2005). Neuvoa-antavat -verkkosivustossa ylläpidetään strategiatietokantaa, jossa on tiivistelmiä kuntien päihdestrategioista. Strategioiden laatimisen tueksi sivustolta löytyy myös Kartta ja kompassi -strategiasuunnitteluopas (Stakes 2006c), johon on jäsennetty päihdestrategian laadintaan liittyviä suunnittelun vaiheita.

Päihdehaittojen vähentämiseksi laaditut kansalliset päihdepoliittiset ohjelmat korostavat strategiatyöskentelyn tärkeyttä. Esimerkiksi Alkoholiohjelma 2004–2007 haastaa kunnat laatimaan ja päivittämään päihdestrategiansa. Ohjelman mukaan kuntien tehtävänä on huolehtia päihdestrategioiden laatimisesta. Päihdepalvelujen laatusuositukset -oppaan mukaan jokaisella kunnalla tulee olla päihdestrategia osana kunnan terveys- ja hyvinvointistrategiaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004–2007 puolestaan korostaa sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudesta tai rajattujen asiakasryhmien tarpeista lähteviä hyvinvointipoliittisia ohjelmia. Näiden tulee olla osa kuntien yleistä toimintastrategiaa ja jokapäiväistä käytännön toimintaa. (Stakes 2006c.)

Vaikka eri ohjelmat ja suositukset korostavatkin päihdestrategioiden merkitystä, silti vain vajaalla puolella Suomen kunnista on päihdestrategia tai vastaava suunnitelma. Ja näistäkin vain 77 kunnassa päihdestrategiasta on tehty päätös kunnanvaltuustossa, mikä kuvaa päihdetyön aliarvostettua asemaa kunnissa (Lääninhallitusten..., 2004, 125). Kunnat tarvitsevat tukea päihdestrategiatyössään. Tällä koulutushankkeella vastattiin osaltaan tähän tarpeeseen.

Strategian luomisessa ei ole tärkeää asiakirjan aikaansaaminen, vaan sen ohjausvaikutus toimintaan. Strategian ohjausvaikutus riippuu siitä, missä määrin strategian toteutumisen kannalta tärkeät toimijat ovat mukana strategian työstämisprosessissa, sisäistävät sen ja sitoutuvat sitä toteuttamaan. Tavoitteellinen päihdetyö perustuu suunnitelmalliseen, pitkäjänteiseen perustyöhön. Päihdestrategiat ovat parhaimmillaan työvälineitä, joissa määritellään kunnan päihdetyön linjaukset ja painopistealueet. Tavoitteena on päihdeiden käytön sekä niiden käytöstä aiheutuvien haittojen vähentäminen. Päihdestrategian suunnittelu on väistämättä monitoimijainen prosessi. Työskentely tuottaa parempaa tulosta, kun toimitaan tavoitteellisesti ja suunnitellaan etukäteen prosessin etenemistä ja eri osapuolten osallistumista siihen. (Stakes 2006c.)

Koska päihdestrategioiden suunnittelu on montaa toimijatahoa koskettava yhteistyöprosessi, tarvitaan välineitä, joilla tuetaan sektorirajat ylittävää vuoropuhelua. Ennakointialogit ovat osoittautuneet toimiviksi kommunikointivälineiksi. Niiden avulla saadaan nostettua esiin eri osallistujien näkökulmia ja voidaan yhdistää heidän asiantuntijuuttaan yhteisen päämäärän, päihdehaittojen vähentämisen, saavuttamiseksi. Tällä koulutushankkeella kunnille haluttiin tarjota strategiatyöskentelyä tukeva väline, joka on käyttökelpoinen päihdetyön kentässä.

Ennakointialogeja voidaan hyödyntää eri toimijoiden välisen yhteistyön käynnistämässä. Niiden avulla voidaan toteuttaa verkoston yhteisiä palavereita niin, että osanottajat löytävät tapoja koordinoita yhteistoimintaansa. Ennakointialogeja käytetään yhä enemmän viranomaisten keskinäisen yhteistyön suunnitteluun sekä kuntalaisten näkemysten esille saamiseen. (Seikkula & Arnkil 2005, 57.)

Tom Arnkil kumppaneineen nostaa esiin suurena haasteena murtautumisen sektorikohtaisesta asiantuntijakeskeisestä palvelukonseptiosta vuoropuheluihin. Vuoropuhelulle tarvitaan foorumeita ja areenoita sekä dialogisuutta edistäviä metodeja. Ennakointidialogit ovat näitä rajojen ylityksiä mahdollistavia metodeja. Rajojen ylityksiä tarvitaan useilla tasoilla ja suunnilla: poliittisen ja hallinnollisen johtamisen välillä, eri johtamistasojen välillä, eri sektoreiden tuottamien palvelujen välillä, julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan välillä, vertikaalisesti sekä horisontaalisesti. (Arnkil & Eriksson & Arnkil 2000, 132.)

Ennakointidialogien avulla voidaan järjestää kunnan päihdetilannetta luotaavia suunnittelu-palaverieita. Tältä pohjalta laaditaan strategiset linjaukset. Näin kuullaan niin ammattilaisten kuin kuntalaistenkin ajatuksia päihteisiin liittyvistä kysymyksistä. Ennakointidialogien menetelmäpalettia ja niiden tausta-ajattelua käsitellään tarkemmin raportin luvussa *Ennakointidialogit*.

Tässä hankkeessa arvioitiin menetelmän toimivuutta päihdestrategian suunnittelussa koulutettavien itsearvioinnin (liite 2), koulutuspalautteiden (liite 3), koulutettavien verkkokeskustelun sekä kolmen tapauskuvauksen avulla. Lisäksi suunnittelupalaverieihin osallistuneilta ihmisiltä kerättiin välittömät palautteet (liite 4) kunkin istunnon lopuksi. Koulutettavien palautteita tarkastellaan luvussa *Prosessikoulutuksen toteutus ja kokemukset* ja suunnittelupalaverieihin osallistuneiden palautteita käsitellään luvussa *Menetelmän toimivuus päihdestrategiatyössä osallistujien palautteiden valossa*.

Muut tavoitteet

Prosessikoulutuksessa hyödynnettiin myös verkkoympäristöä reflektiivisen oppimisen tilana, jossa koulutettavat ja ohjaajat saattoivat keskustella ja jakaa kokemuksiaan suunnitteludialogeihin liittyvistä kysymyksistä. PÄDE on aiemmassa ehkäisevän päihdetyön kehittäjäverkostolle toteutetussa kehittämishankkeessaan *Ehkäisevän päihdetyön perusteet* käyttänyt tässäkin hankkeessa käytettyä verkkopohjaista A&O-oppimisympäristöä (ks. Romppanen & Saunio 2004). Ehkäisevän päihdetyön perusteet oli selkeästi verkkokurssi, jossa A&O-oppimisympäristö oli pääasiallinen toimintaympäristö. Prosessikoulutuksessa se oli pikemminkin lisätuki varsinaiselle menetelmäkoulutukselle. Tavoitteena oli tarkastella tukiko verkkopohjainen oppimisympäristö koulutettavia varsinaisen menetelmäkoulutuksen lisäksi.

Edellä todettiin päihdestrategiatyöskentelyn olevan monia toimijoita koskeva prosessi, joka vaatii toimijoiden välistä vuoropuhelua. Yhtenä tavoitteena oli päivittää Kartta ja kompassi-strategiasuunnitteluopasta dialogisempaan suuntaan hyödyntäen prosessikoulutuksesta saatuja kokemuksia.

Raportin viimeisessä luvussa tarkastellaan hankkeesta tehtyjä johtopäätöksiä. Raportissa on haluttu tuoda esille koulutettavien itsensä sekä eri kunnissa suunnitteludialogeihin osallistuneiden kokemuksia ja ajatuksia niin koulutusprosessista kuin suunnitteludialogeistakin. Edellä mainittujen aineistojen lisäksi koulutettavien ajatuksia kerättiin viimeisenä lähipäivänä, joka toteutettiin dialogisena istuntona (Tenkanen 2005).

ENNAKOINTIALOOGIT

Lähtökohdat ja tausta-ajattelu

Ennakointialoogit ovat kehittyneet pitkän tutkimus- ja kehittämistyön tuloksena (ks. Arnkil & Eriksson & Arnkil 2000). Kyseessä ei ole pelkästään tekniikka, vaan voimavaroja ja ratkaisuja hakeva dialoginen toimintatapa (Arnkil & Eriksson & Rautava 2005). Ennakointialoogiin menetelmäpaletti on syntynyt vastauksena niihin kysymyksiin, jotka liittyvät asiakkaaseen ja hänen suhteeseensa palvelujärjestelmään ts. tilanteisiin, jossa asiakas joutuu asioimaan useamman tahon luona. Häntä voi ympäröidä hyvinkin laaja viranomaisverkosto. Usein viranomaisten kuullaan puhuvan ”moniongelmaisesta” asiakkaasta.

Tässä palataan edellisessä luvussa mainittuun rajojen ylittämisen tarpeeseen. Pahimmillaan tällaisissa ”moniongelmatilanteissa” työskentely jumiutuu, vaikka kunkin ammattilaisen toimet erikseen tarkasteltuina olisivatkin perusteltuja. Yhteistoiminnan sijasta saatetaan toistuvasti yrittää saada toiset tekemään asioita, joita itse pitää tärkeänä. Tästä muodostui ennakointialoogiin kehittämisen maasto: yhdessä palvelujärjestelmän työntekijöiden kanssa koetettiin kehittää menetelmiä, jotka avartaisivat toimintaa ja ehkäisisivät työskentelyn jumiutumista. (Seikkula & Arnkil 2005, 16.)

Ennakointialoogiin taustalla vaikuttava ajatus – ja keskeinen oivallus on siirtynyt *ongelmapuheesta huolipuheeseen*. Tällöin myönnetään, ettei viranomaisverkosto voi määrittellä asiakkaan tilannetta yhdeksi yhteiseksi ongelmaksi. Keskiöön siirtyy työntekijän subjektiivinen huoli.

Jokainen näkee ja kokee asiakkaan tilanteen omasta näkökulmastaan. Ammattilaisten huolen aste voi vaihdella saman asiakkaan kohdalla. Tämä selittyy sillä, että huoli perustuu työskentelysuhteeseen ja sen toimivuuteen. Huoli kasvaa sitä mukaa, kun työntekijä kokee omien keinojensa hupenevan. Kun omat keinot loppuvat, tukea haetaan verkostosta. (Arnkil & Eriksson & Rautava 2005, 9.)

Tom Arnkil kumppaneineen kehittelikin tähän yhteyteen sopivan työvälineen: huolen vyöhykkeistön. Vyöhykkeistön avulla voidaan hahmottaa verkostomaisen työskentelyn ja menetelmien tarvetta. Käytettävä dialogisuutta edistävä menetelmä riippuu huolen asteesta.

Ennakointialoogeja hyödynnetään myös muissa kuin asiakastyön konteksteissa. Esimerkiksi *tulevaisuuden muistelu* toimii hyvin erilaisissa suunnittelutilanteissa. Tulevaisuuden muistelua tarkastellaan lähemmin tuonnempana.

Huolen vyöhykkeistö ja menetelmäpaletti

Huolen vyöhykkeistön avulla työntekijä voi hahmottaa asiakasta koskevaa huoltaan. Ei huolta -vyöhyke kuvaa tilannetta, jossa työntekijä kokee asiakkaan asioiden olevan kunnossa. Pienen huolen alueella työntekijällä voi olla lievää huolta tai ihmettelyä asiakkaan tilanteesta, mutta hän kokee voivansa auttaa. Huolen harmaalla vyöhykkeellä huoli kasvaa ja työntekijä kokee, etteivät hänen omat auttamiskeinonsa enää riitä. Tämä alue on työntekijän kannalta kuormittavin ja epäselvin toimintamaasto. Harmaalla vyöhykkeellä on kuitenkin hyvät mahdollisuudet ehkäistä tilanteen kriisiytyminen. Harmaa vyöhyke edellyttää yhteistyön käynnistämistä, tilanteen selkiyttämistä ja tukitoimien suunnittelua. Jos omaan huoleen ei puututa, vaikeudet voivat kasaantua. Suuren huolen vyöhykkeellä ollaan kriisitilanteissa, jotka edellyttävät nopeaa toimintaa. (Arnkil & Eriksson & Rautava 2005, 1.)

TAULUKKKO 1. Huolen vyöhykeistö (Arnkil & Eriksson & Rautava 2005)

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HUOLEN HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
	1	2	3	4	5	6
Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin lisäämisestä.	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti: lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri: lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

Ennakointidialogit soveltuvat ensisijaisesti ”Ei huolta”, ”Pieni huoli” ja ”Huolen harmaa vyöhyke” -alueilla käytettäviksi. Kriisityöhön on omat menetelmänsä, kuten läheisneuvonpito ja avoimet dialogit. Ennakointidialogeja ovat

- *Tulevaisuuden muistelu -verkostopalaveri*, jossa pyritään asiakkaan, läheisverkoston ja työntekijäverkoston yhteistyön selkeyttämiseen ja toiminnan suunnitteluun.
- *Viranomaispalaverissa* tavoitteena on työntekijöiden työn- ja vastuunjaon selkeyttäminen ja toiminnan suunnittelu.
- *Alue- ja teemanuovonpidossa* selvitetään jonkin alueen asukkaiden, työntekijöiden, järjestöjen, kauppiaiden, jne. alueen tilannetta ja kehittämistarpeita koskevia näkemyksiä ja suunnitellaan toimintaa.
- *Tulevaisuuden muistelu -suunnittelupalaverissa* suunnitellaan esim. toimialan, yksikön tai kunnan yms. hallinnollista ja strategista toimintaa. (Pyhäjoki 2005, 3.) Tässä koulutuksessa opiskeltiin tämän menetelmän käyttöä.

Ennakointidialogien tavoitteena on tuottaa mahdollisimman moniääninen ja tasavertainen vuoropuhelu. Vuoropuhelun toteutuksessa on keskeistä puhumisen ja kuuntelun erottaminen. Kukin palaveriin osallistuva puhuu vuorollaan muiden kuunnellessa. Toisen puhetta ei saa keskeyttää eikä kommentoida. Voidaankin puhua kirjaimellisesti vuoropuhelusta ja vuorokuuntelusta. Näin ulkoinen dialogi järjestetään siten, että se tarjoaa mahdollisimman paljon vaikutelmia sisäisen dialogin tueksi. (Arnkil & Eriksson & Rautava 2005, 9.)

Tom Arnkil kumppaneineen on todennut, että ennakointidialogit sujuvat paremmin, jos niiden vetämisestä vastaa tilanteeseen tai asiakkaaseen nähden ulkopuolinen vetäjäpari. Tällä turvataan se, että osallistujat saavat keskittyä rauhassa omaan tehtäväänsä vetäjäparin huolehtiessa palaverin kulusta. Vetäjäpari ei edusta yläpuolista asiantuntijuutta, joilla on ratkaisu tilanteeseen, vaan he ovat vertaisia, joiden asiantuntijuutta on dialogin mahdollistaminen ja tukeminen. Ennakointidialogeissa kukaan ei ole toista viisaampi, vaan asiantuntijuus on kollektiivista, dialogissa rakentuvaa. (Seikkula & Arnkil 2005, 60; Arnkil & Eriksson & Rautava 2005, 9.)

Ennakointidialogien vetäjät toimivat pareina: toinen haastattelee ja samanaikaisesti toinen kirjaa ylös käytyä vuoropuhelua. Muistiinpanot kirjataan julkisesti esimerkiksi fläppitaululle. Kirjaukset auttavat hahmottamaan lähiajan suunnitelmaa: miten edetään päihdestrategian työstämisessä, kuka tekee ja mitä? Pari voi vuorotella kirjaamisessa ja haastattelemisessa.

Kaikille ennakoitdialogeille on yhteistä selkeä rakenne ja ulkopuoliset vetäjät. Eri ennakoitdialogeille on oma kysymyspatteristonsa, jonka avulla varmistetaan, että kukin puhuu vain omasta puolestaan (ks. esim. Arnkil & Eriksson & Arnkil 2000). Kysymykset ovat vuoropuhelun kannalta keskeisiä teemoja, joiden äärelle on kokoonnuttu. Prosessikoulutuksen yhteydessä järjestetyt suunnittelupalaverit keskittyivät tietyn kunnan tai seutukunnan päihdestrategian käsittelyyn, joten kysymykset kytkeytyivät kunkin osallistujan ajatuksiin päihdestrategiasta.

Tulevaisuuden muistelu ja sen toteuttaminen

Ennakoitdialogit on kehitetty ennen kaikkea asiakastyön avuksi ja niiden avulla voidaan karvoittaa huolta aiheuttavia tilanteita, saada aikaan selkeyttä ja saada aineksia lähiajan suunnitelman tekemiselle. Ennakoitdialogeja on kuitenkin hyödynnetty myös asiakastyön kontekstin ulkopuolella. Erityisen toimivaksi erilaisissa suunnittelutilaisuuksissa on osoittautunut *tulevaisuuden muistelu -suunnittelupalaverina*.² Siksi tässä prosessikoulutuksessa mukaan valittujen kuntien edustajat koulutettiin käyttämään nimenomaan tätä metodia.

Tulevaisuuden muistelu sopii tilanteisiin, joissa ollaan käynnistämässä suunnitteluprosessia tai laatimassa alustavaa suunnitelmaa esimerkiksi päihdestrategiasta. Se on vuoropuhelu, jossa on mahdollisuus kuulla eri tahojen näkemyksiä toivottavasta ohjelmasta tai toiminnasta, tarvittavista teoista ja asiaan liittyvien huolten vähentämisestä ja tulla itse kuulluksi lähitulevaisuuden suunnittelussa. Se toteutetaan dialogina, jossa kukin asiaan kytkeytyvä henkilö pohtii vuorollaan ääneen vetäjäparin esittämiä kysymyksiä. Kysymysten avulla haetaan tietoa strategian sisällöstä ja siihen johtaneesta prosessista. (Arnkil & Eriksson & Rautava 2005, 8.)

Tulevaisuuden muistelussa käsitellään hyvää tulevaisuutta, siihen johtaneita tekoja ja tukea sekä huolia ja niiden hälvenemistä. Jaakko Seikkula ja Tom Arnkil kuvaavat hyvin tulevaisuuden muistelun kysymyksiä:

”Kysymykset ovat sillä tavoin avoimia, ettei niihin ole oikeita tai väärää vastauksia. Ne ovat myös sangen yllättäviä, sillä osanottajia pyydetään ”muistelemaan” hyvää lähitulevaisuutta ja siihen johtaneita tekoja. Vetäjät kysyvät kysymyksiä, joiden vastaukset ovat sekä omakohtaisia että odottavat täydentyäkseen toisten omakohtaisia ajatuksia. Vastauksista muodostuu väljästi kudottu kuva lähitulevaisuudesta. Vetäjien keskeinen palvelus on tarjota tulevaisuuden muistelua yhdessä ajattelun välineeksi.” (Seikkula & Arnkil 2005, 63.)

Seuraavassa esimerkki Tornioista, jossa käytettiin tulevaisuuden muistelua päihdestrategian suunnittelupalaverin toteuttamisessa:

”Tänään on 5. lokakuuta 2006 ja vuosi on kulunut siitä kun viimeksi tapasimme täällä Torniossa. Tämän kuluneen vuoden aikana on päihdestrategia valmistunut laaja-alaisen yhteistyön tuloksena. Strategia on otettu hyvin vastaan ja se on kytkeytynyt toiminnan tasolle. Päihdestrategia on linjassa Tornion muiden strategioiden kanssa.

Mikä tässä (tilanteessa) sinua ja edustamaasi tahoa erityisesti ilahduttaa?

Mitä sinä itse olet tehnyt, että tähän hyvään tilanteeseen on päästy (jotakin josta olet salaisesti ylpeä?)

Mistä/Keneltä olet saanut tukea? Minkälaista?

Olitko silloin vuosi sitten (5.10.2005) huolissasi jostakin?

Mikä sai huolesi vähenemään?”

2 Jatkoissa raportissa käytetään ilmaisua tulevaisuuden muistelu viitaten nimenomaan suunnittelupalaveriin.

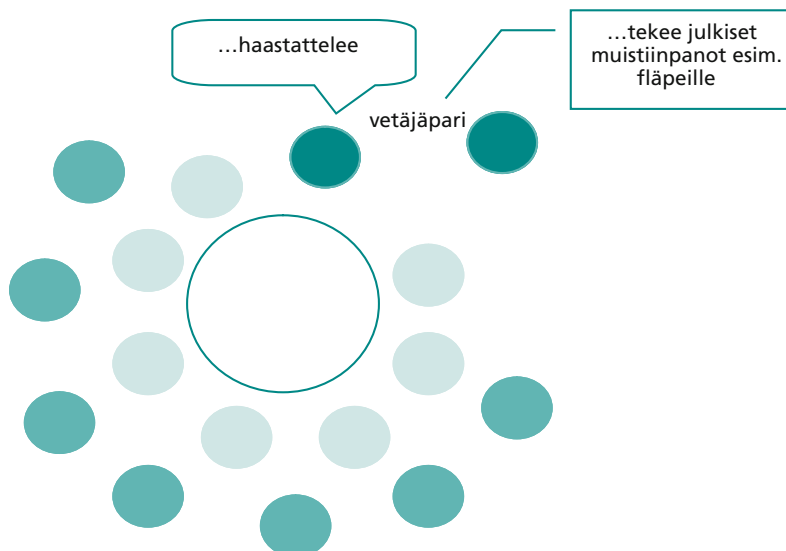
Kysymykset ovat esimerkissä esitetty pelkistettyinä, todellisuudessa niitä ei suinkaan esitetä näin mekaanisesti. Ne ovat haastattelun perusteemoja, joiden sisällä haastattelijä tekee tarkentavia kysymyksiä. Kukin puhuu vain omasta puolestaan ja omista toimintamahdollisuuksistaan.

Seikkula ja Arnkil toteavat vetäjäparin edesauttavan uuden, jaetun ymmärryksen synty- mistä ihmisten *väliin*. Kun kaikki kuulevat toistensa pohdinnat, on heillä käytettävissään kaikki nuo ainekset omissa sisäisissä dialogeissaan. Vaikka osallistujat tuskin ymmärtävät asian täysin samalla tavalla toisten kanssa, on heillä mahdollisuus muodostaa ymmärrystään jaetussa tilanteessa ja osallistujien äänen kaikuessa toisissaan. Tilanne olisi aivan toinen, jos vetäjät kävisivät haastattelemassa kunkin toimijan tahoillaan. Vetäjien sisäisessä dialogissa olisi ehkä paljonkin ääniä, mutta olennaisin keskinäisen ymmärryksen edesauttaja – toisten kuuleminen – jäisi puuttumaan. (Seikkula & Arnkil 2005, 63.) Ennakointidialogien avulla voidaan saada laajankin osallistujajoukon ajatuksia esille ja monipuolistaa näkemyksiä suhteellisen lyhyessä ajassa, joten sitä voidaan pitää tehokkaana työmuotona.

Edellä esitetystä Tornion esimerkistä näkyy, että siinä on aluksi kuvattu hyvä tilanne, jota sitten kysymysten avulla muistellaan. Hyvä tilanne ei ole vetäjäparin itse keksimä, vaan sen hahmottaminen edellyttää keskustelua ennakointidialogin tilaajan kanssa.

Suunnittelupalaverin järjestämisessä voidaan erottaa neljä eri vaihetta, joilla on kullakin oma luonteensa ja tehtävänsä. *Valmisteluvaiheen neuvottelujen eli tilauskeskustelun* tarkoituksena on neuvotella palaveritilauksesta: palaverin tarpeesta, tarkoituksesta, osallistujista ja vetäjistä. Varsinainen palaveri jakaantuu kahteen osaan: 1) *dialogiosuuteen*, jossa käydään moninäkökulmainen dialogi ja 2) *keskusteluosuuteen*, jossa hahmotellaan dialogin pohjalta lähijalan suunnitelmaa. Keskusteluosuudelle on syytä sopia jo alun perin riittävästi aikaa, noin puolesta tunnista tuntiin. Siihen siirrytään mahdollisimman selkeästi vaikkapa vaihtamalla istumapaikkoja. Jos suunnittelupalaverin jälkeen tarvitaan *neuvottelua*, sovitaan palaverin päätteeksi ketkä neuvotteluun osallistuvat ja miten neuvottelun tuloksesta tiedotetaan muille osallistujille. Koska palaveriin osallistuu moniammatillinen joukko, niin varsinaiset päätökset tehdään aina jokaisen sektorin sisällä. (Arnkil & Eriksson & Rautava 2005, 13.)

Suunnittelupalaverissa vetäjäpari järjestää osallistujat pöytäkuntiin tai sisä- ja ulkorinkiin. Ajatuksena on se, että tilaisuuden kannalta keskeiset ”äänet” sijoitetaan sisärinkiin ja ulkorinkiin sijoittuvat muut. Tämä on myös työjärjestyskysymys; näin turvataan, että jokainen saa puhua vuorollaan. Jos samaa tahoja edustaa useampi henkilö, otetaan yksi heistä sisärinkiin muiden ol-

KUVIO 1. Osallistujien järjestäytyminen tulevaisuuden muistelussa

lessa ulkoringissä hänen takanaan. Kysymykset esitetään ensin sisäringille ja sen jälkeen kysytään ulkoringiltä muistavatko he jotain muuta tai jonkin asian toisin. Osallistujien sijoittelemisesta on hyvä neuvotella tilauskeskustelun yhteydessä. Tilaajaa tai ylintä esimiestä ei yleensä sijoiteta sisäringiin, vaan ulkorinkiin, josta käsin he voivat saada paremman kokonaiskuvan käsiteltävästä asiasta.

Koulutettavien kokemuksia suunnitteludialogien vetämisestä

Kokemukset haastattelijana

Prosessikoulutus toteutettiin siten, että kunkin kunnan työpari ohjasi yhden suunnitteludialogin ja seurasi yhden dialogin toteuttamista toisessa kunnassa. Ohjattuaan suunnittelupalaverin he täyttivät itsearviointilomakkeen. Lisäksi he kävivät kokemuksistaan keskustelua A&O-oppimisympäristössä. Kokemuksiin palattiin vielä viimeisen lähipäivän yhteydessä.

Haastattelijoina toimineet koulutettavat kertoivat yllättyneensä istunnon intensiteetistä. Jännittämisestä huolimatta pystyttiin haastattelemaan hyvin. Kokemusta rikkaampana pystyi antamaan toisille koulutettaville hyviä käytännön neuvoja.

”Yllätyin itse etukäteen jännittämistäni - tosin ei siinä sen vuoksi mitään outoa ole, että ainahan kaikki on ensimmäisellä kerralla ”hivittävää” etukäteen ajateltuna. Yllätti toisaalta sekin, miten pystyin itse olemaan rauhallinen sekä eläytymään tilanteeseen ja rooliini haastattelijana: itse koin tilanteen hyvin intensiivisenä.”

”Olin haastattelijan tehtävissä, innostuin tehtävästä suunnattomasti vaikkakin alussa jännitin hiukan. Haastava ja antoisa tehtävä! Ja kuitenkin oma tietämys asiaa kohtaan helpotti kovasti ainakin tukikysymysten teossa.”

”Toimin ensimmäistä kertaa haastattelijana tilaisuudessa. Mukava, että homma on ohi mutta olen tyytyväinen että sain ihmisiä haastatella. Epäilyksiä itselläni herätti se, että osaanko kuunnella osallistujaa vai meneekö asiat toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos. Niin ei onneksi käynyt, pystyin keskittymään yhden henkilön kuulemiseen ja palauttamaan vielä puheenvuoron päätyessä kuulemani. Joidenkin ihmisten kohdalla olin aistivinani myös tunnetiloja, vai olikohan ne omia tunteita mitkä kipeät asiat herättävät. Istumakartta helpotti omaa työtäni ja myös nimilaput osallistujien rintapielessä. Minulla oli myös kysymykset turvanani koko ajan. Jännitti kyllä niin, että esittelykierron jäi tekemättä, olin jo muutamaa ehtinyt haastatella kun huomasin. Ehdotin, että kukin esittelee itsensä siinä vaiheessa kun häntä haastatellaan. Joku sanoi myöhemmin, että näin jäi nimet paremmin mieleen. Ei jotain pahaa ettei jotain hyvää...”

”Intensiteetti ja läsnäolo, pitää asettautua kuulemaan. Ekaa haastateltavaa en meinannut kuulla. Tulee jännä kahdenkeskeisyyden tunne. Isoina haasteina neuvotuttaminen ja kommentoiminen. Tauoilla ja niiden oikea-aikaisuudella iso merkitys. Lähiajan suunnitelma on rakennettava tosi äkkiä ennen kuin palataan hurmuksesta arkeen!”

”Yllätti kuinka tarkkana piti olla koko ajan, valtava keskittyminen yhteen ihmiseen. Upeaa, kun pystyi näkemään monia ihmisiä ja todella kuunteli ihmisiä!”

Toisenlaisiakin kokemuksia oli. Metodien toimivuudesta oli epäilyksiä etukäteen. Tulevaisuudessa pitäminen osoittautuikin vaikeaksi. Osalta osallistujilta oli vaikeaa saada konkreettista kuvausta,

miten hyvää tilanteeseen oli päästy. Etukäteen mietitytti, miten toimia, jos ensimmäinen haastateltava ei lähde tulevaisuuteen, ja mitä siitä seuraa koko istunnolle. Ratkaisuksi nähtiin mm. sopivan etukäteisinfon antaminen kutsun yhteydessä. A&O -oppimisympäristössä oli kutsumalli, jota moni hyödynsi tehden siitä omia versioitaan (ks. liite 5).

Toisaalta pohdittiin, häviääkö tilaisuuden luonteesta jotakin, jos etukäteisinformaatiota onkin liikaa. Ennakointidialogien ajatuksena on se, että niihin osallistutaan sen hetkisin ajatuksin ilman erityisiä etukäteisvalmisteluja. Vetäjäpari huolehtii istunnon kulusta. Nämä ovat juuri niitä aiheita, joita on syytä käydä läpi tilauskeskustelussa tilaajan ja vetäjäparin välillä. Myös tilaa on syytä pohtia etukäteen; miten turvataan kuuluvuus, onko käytettävissä mikrofoneja jne.

”Tilana, kuten jo mainittu, se auditorio ei ollut paras mahdollinen, mutta muutakaan ei ollut saatavilla, jotta kyllä se meni. Mutta aiheutti kuuluvuusongelmia, joita en olisi uskonut tulevan, kun olen mielestäni kovaääninen. Mielenkiintoista oli se, että kuulemma puheeni hiljensi aina loppua kohden, tällaisia ei kyllä itse havaitse! Ja auditorio tilana hajaannutti porukan, vaikka heitä nippuun kovasti koetettiin ohjata! Haastateltavista osa oli hyvin innokkaita ja istuivat tulevaisuudessa sujuvasti – ja jotakuta en oikein saanut millään pysymään pois konditionaalista ja nykyhetkestä! Asioita tuli mielestäni esille paljon, vaikka en valtavasti tehnyt lisäkysymyksiä. Se, että olin sen verran kokematon kuin nyt olen, aiheutti tod. näk. sen etten saanut ihmisiä niin konkreettisia omia tekojaan ja vastuutaan nimeämään dialogin aikana. Eräs haastateltavista muuten vähän häiriintyi ”painostamisesta” ja samainen henkilö myös huomasi, että tuki-kysymyksen kohdalla olisi voinut toisilta tälleen apua pyytää.”

”Pelätäänkö konkreettisia tekoja siksi, että joudutaan ne oikeasti tekemään? Psykiatrisena sairaanhoitajana osaan kaivaa asioita ihmisistä esille: ensimmäisessä dialogissa tämä toimi, toisessa dialogissa ei tullut samaa kokemusta.”

”Jotain epäilyksiä minulla on metodia kohtaan: se, että osa kuulijoista ehtii oman puheenvuoronsa jälkeen ryhtyä miettimään ihan jotain muuta eli herpaantumista tapahtuu, jos kierros kestää kovin kauan. Osa sitten taas saattaa miettiä vain omaa puheenvuoroaan toisten puhuessa ja kuunteleminen unohtuu.. Näiden epäilyksieni vuoksi kirjaamisella on tosi tärkeä merkitys sekä sillä, että esiin tulleet asiat käydään uudelleen läpi jossain uudessa tapaamisessa. Haastetta on myös saada ihmiset pysymään tulevaisuudessa, paikoitellen tuli ehkä ”papukaijainen” olo, kun käänsin sanotun ”tulevaisuuskielelle”, ts. palautin tulevaisuuteen. Oma kokemukseni oli haastattelijana olemisesta ja koko dialogista kuitenkin positiivinen, se toimi oppimiskokemuksena. Uskon myös, että asioista, joista tilaisuudessa puhuttiin ääneen, tulee olemaan hyötyä päihdetyöryhmän toiminnalle jatkossa. Työryhmän vastuulle toki aina jää sisältöjen hyödyntäminen.”

Kokemukset kirjaajana

Kirjaamisen voi tehdä monin eri tavoin: yleinen ja helppo tapa on kirjata dialogi fläppitaululle. Muita vaihtoehtoja ovat esimerkiksi kannettavan tietokoneen ja dataprojektorin käyttö tai piirtoheitinkalvoille kirjaaminen. Julkinen kirjaaminen tuo osaltaan selkeyttä palavereihin. Ihmiset voivat nähdä sen, mitä ovat sanoneet. Kirjauksen kautta puhuttu tulee reflektion kohteeksi (Arnkil & Eriksson & Rautava 2005, 26). Kirjaus on dokumentti käydystä dialogista. Sitä voi käyttää esimerkiksi muistion, toimintasuunnitelman tai päihdestrategian pohja-aineistona.

Vetäjäpari ei laadi tilaisuudesta muistiot, vaan kirjaukset luovutetaan yleensä tilaajalle. Tämä on hyvä tuoda esille heti suunnittelupalaverin alussa, jolloin käydään muutenkin läpi työskentelytapaa ja sen tausta-ajattelua.

Moni koulutettava koki kirjaajan roolin haasteellisena: miten saada oleelliset asiat kirjattua, mitä tehdä jos ei kuule ja mikä on sopiva etäisyys keskustelijoista? Nämä olivat kysymyksiä, joita koulutettavat toivat esiin. Haastatteliija voi tukea kirjaajaa toistojen avulla, palauttamalla asian puhujalle: ”Ymmärsinkö/ kuulinko sinua oikein, kun sanoit...”

”Kun paikalla on ulkopuolinen kirjaaja, joka ei tiedä paikkakunnan tilanteesta mitään, korostuu se, että JOKAINEN sana ja idea ON kirjattava ylös. (...) Oleellista ei ole käsiala eikä se kuinka hyvää/huonoa kieliopillisesti tuotettu teksti on, pääasia on se, että asiat tulevat mukaan.”

”Olin kirjaajana ja kuvittelin, etten saa paperille mitään aikaan, sivuja tuli useita, toivotavasti myös tarpeellinen tieto! Luulin jännittäväni niin, ettei tussit pysy kädessä! Kirjaajan rooli oli tosi vaativa aivan niin kuin pelkäsin! Kirjaajan kannalta tilan tulisi olla riittävän tilava, ettei tule sellaista tunnetta kuin minulle tuli, nimittäin koin olevani aivan haastattelijan ”niskassa” väliä oli noin ½ metriä. Ja dialogiin osallistuvat seurasivat liian tarkasti sitä mitä fläppitaululle kirjattiin eli keskittyminen kuunteluun jäi vähäisemmäksi.”

”Kirjaajan rooli oli yllättävän hankala, kun ihmiset olivat valmiiksi miettineet mielipiteensä ja puhuivat hyvin ympäri pyöreästi. Oli vaikea saada puheista se punainen lanka.”

Monia askarrutti se, miten tehtyjä kirjauksia tullaan hyödyntämään. Materiaalia saattaa tulla kirjaukseen hyvinkin paljon, varsinkin jos osallistujia on runsaasti.

”Harjavaltaiset kävivät meillä Kokemäellä dialogin vetämässä ja itse osallistuin dialogiin. Kirjoitin myös puhtaaksi kirjaukset. Viikko siinä hommassa meni, no ei koko aikaa mutta muutakin pitää töissä tehdä. Puhtaaksi kirjoittaminen tuottaa suuria hankaluuksia, jos sen tekee ulkopuolinen ei dialogissa ollut henkilö, niin paljon se vaatii kuulemistä.”

Muita havaintoja suunnitteludialogeista

Onnistuneen suunnittelupalaverin edellytyksenä on vetäjäparin sujuva yhteistyö sekä huolellisesti käyty tilauskeskustelu. Siinä on mahdollista sopia niin käytännön asioista kuin tilaisuuden teemastakin. Tilauskeskustelu ei tarkoita välttämättä yhtä ainoaa keskustelua, vaan se voi olla prosessi, jossa asiat tarkentuvat vähitellen. Joka tapauksessa se kannattaa tehdä huolellisesti. Tässä hankkeessa koulutettavilla oli käytettävissään A&O-oppimisympäristössä tilauskeskustelua helpottava ja jäsentävä lomake (ks. liite 6).

Työparien työskentely vaihtelee tilanteen ja parien mukaan. Perustyönjako on kuitenkin käytännön sanelema: jonkun on haastateltava ja jonkun on kirjattava. Rooleja voi tarvittaessa vuorotella. Pääsääntönä on, että toisiaan voi ja tuleekin tukea (ks. esim. Arnkil & Eriksson & Rautava 2005, 25). Tämä koulutushanke oli sen verran lyhyt, ettei koulutettaville käytännössä tullut mahdollisuutta toimia molemmissa rooleissa.

Koulutettavien mielestä tilauskeskustelulla oli suuri merkitys tilauksen onnistumiselle. Jos suunnittelun fokus ei ole riittävästi tarkentunut tilauskeskustelussa, voi se itse palaverissa näkyä hankaluutena saada esiin konkreettisia ideoita. Suunnittelupalaveri onkin hyvä aloittaa tilaajan puheenvuorolla, jossa hän kertoo, miksi tilaisuus on järjestetty. Samalla hän orientoi käsiteltävään aiheeseen. Tämän jälkeen puheenvuoro siirtyy vetäjäparille. Osalle koulutettavista tuli onnistumisen kokemuksia, osalle hieman toisenlaisia.

”Alku meni hienosti, hyppy tulevaisuuteen jäi vähän nopeaksi. Taktikoitiin kuitenkin Helenan (= tilaaja) kanssa alussa ja valittiin ensimmäiseksi haastateltavaksi ihminen joka taatusti syttyy ja se toimi!! Ja auttoi muita huomattavasti koska ekana haastatellun avaus oli täydellinen: rohkea, hyppäsi ideaan suoraan ja täysin rinnoin. Pieni juoniminen kannattaa.”

”Palaverin tarkoitus ei ollut selkeä, tilaajatkaan eivät varmaan tienneet, mitä hakivat. Tai emme osanneet tarpeeksi selkeästi kysyä. (...) Konkretiaan viemistä olisi pitänyt enemmän tehdä, sosiaalialan/koulupuolen ihmisten kielenkäyttö on joskus aika globaalia – voi olla ettei sanota mitään. Huolikysymys tulisi esittää selkeästi palaverin teemaan liittyen, ettei mene yleismaailmallisiin juttuihin.”

Moni koulutettava toi kuitenkin esille luottamuksensa menetelmään, johon voi turvallisesti nojata. Varsinaisen sisällön tuottavat suunnittelupalaveriin osallistuvat ihmiset, kuten eräs koulutettava osuvasti asian ilmaisee:

”Kannattaa luottaa menetelmään ja sen toimivuuteen. Todellisen työnhän tekevät dialogin osanottajat, jotka tuottavat varsinaisen materiaalin, vetäjähän on tavallaan vain katalyyttori. Kyllä siitä hyvä tulee!”

Vetäjäparin on hyvä suunnitella työnjakonsa tilauskeskustelun kuluessa. Varsinkin, jos kokemusta on vielä vähän, on helpompaa pysyttäytyä selkeästi yhdessä roolissa. Kokemuksen karttuessa rooleja voi vaihdella.

”Henkilökohtaisesti en kokenut kirjaamista vaikeana, työnjakomme oli kyllä siinä mielessä onnistunut että Mikko ei oikein olisi pysynyt perässä jos olisin vetänyt dialogia. Tiedostimme asian heti alussa ja päätös oli oikea. Työparin valinta pitää kyllä tehdä tarkasti, mukana on oltava kaksi innostunutta ja samoilla aaltopituuksilla kulkevaa työntekijää!!!”

”Rakenne ja vetäjä auttavat myös kirjaajaa hänen tehtävässään. Vetäjän käymä dialogi puhujan kanssa auttaa, että kirjaajana voin tarkistaa, ovatko kaikki asiat fläpillä.”

Tulevaisuuden muistelussa tilaisuuden intensiteetti saattaa kehittyä voimakkaaksi. Vetäjäparia saattaa alkaa ”neuvotuttaa” ts. tulee tarve kommentoida haastateltavalle tämän sanomisia. Tämä ei missään tapauksessa kuulu vetäjäparin rooliin. Tällaisissa tilanteissa on tärkeää kuinka vetäjäparin yhteistyö sujuu. Muitakin yllätyksiä saattaa tulla, pitkissä istunnoissa osa osallistujista saattaa alkaa supista keskenään. Jotkut ovat tottuneet olemaan vahvasti äänessä, yli muiden. Näissä tilanteissa on vetäjäparin puututtava tilanteeseen, mutta se vaatii hienotunteisuutta.

”Oli vaikeaa olla hiljaa, huomasin lopussa kommentoivani erälle istuntoon osallistujalle. Tussien kanssa oli hankaluuksia, korkit liian tiukalla. Oli yllättävän hankalaa.”

”Totuus on, että niitä jotka käyttävät puhevaltaa yli koko porukan ja koko ajan, löytyy (no ainakin pienistä kunnista:)Heille ei asiasta ole sanottu eikä siihen puututtu. Kokouksissa on vain kauniisti oltu hiljaa ja annettu yhden asiantuntijan puhua määrättömästi. Asia liittyy myöskin valtasuhteisiin. Loistavaa, että menetelmän keinoin saadaan moniääninen keskustelu aikaiseksi, sillä yhdessä se totuus löytyy. Suunnitelmavaihe on varmaan jatkon kannalta se tärkein sekä vetäjien roolin selkeyttäminen alussa.”

Kolme tapauskuvausta tilaajan näkökulmasta

Tilaaaja on siis henkilö, joka tilaa suunnittelupalaverin johonkin häntä askarruttavaan huoleen tai muuhun käsiteltävänä olevaan asiaan liittyen. Tässä koulutusprosessissa käytännössä kaikki koulutettavat olivat myös tilaajan asemassa suunnitellessaan oman kuntansa tai seutukuntansa päihdestrategiaan liittyvän palaverin toteuttamista.

Seuraavassa esitellään kolme hieman laajempaa kuvausta tilaajan näkökulmasta: niissä tarkastellaan kuinka menetelmä on tukenut strategiaproessia, mikä on toiminut ja missä on ollut hankaluuksia. Tapaukset ovat koulutettavien kirjoittamia keväällä 2006 ja niistä on poistettu tunnistetiedot.

Tapaus 1:

Päihdestrategian työstäminen aloitettiin Ennakointidialogit suunnittelutilanteissa – ”Dialogisten menetelmien käyttö päihdestrategiatyössä” – koulutuksen pohjalta. Koulutus innosti Ennakointidialogin suunnittelukokouksen järjestämistä, jonka vetäjinä toimivat Stakesin konsultit. Kokouksen tarkoituksena oli käynnistää kunnassamme päihdestrategiaproessi ja saada kokoon laaja-alainen, kaikki ikäryhmät kattava toimijajoukko.

Ensimmäiseen kokoukseen kutsuttiin osallistujia elinkeino elämästä, poliisista, tullista, koulutoimesta, nuorisotoimesta, sosiaali- ja terveystoimesta, päättäjistä ja järjestöistä sekä seurakunnasta.

Kokous eteni tulevaisuuden muistelun periaatteella. Osallistajat lähtivät hyvin mukaan keskusteluun ja jokainen sai vuorollaan kertoa oman näkökulmansa päihdestrategian onnistumisesta. Dialogeista saatiin hyvä pohja päihdestrategian suunnittelulle sekä hyviä ideoita sen toteuttamiselle. Dialogin loppuyhteenvedossa osallistujat esittivät ”työrukkasen” perustamista päihdestrategian työstämiseen.

Vastuu päihdestrategiaproessin etenemisestä päätettiin antaa terveyden edistämisen työryhmälle. Työryhmä on kunnanhallituksen nimeämä, jossa on edustus kunnan kaikilta hallintoaloilta.

Terveyden edistämisen työryhmän kokouksessa valittiin alustavasti osallistujat ”työrukka-siin”, jotka nimettiin virallisesti työvaliokunniksi. Työvaliokunnat jaettiin ikäryhmittäisesti lapsiin, kouluikäisiin, työikäisiin ja ikäihmisiin. Jokaisessa valiokunnassa on koulu-, nuoriso-, sosiaali- ja terveystoimen lisäksi päihteiden erityisosaamisen edustus A-klinikalta.

Työvaliokunnille järjestettiin myös ennakointidialogi, jonka vetivät Stakesin prosessikoulutukseen osallistunut työpari. Toisessa dialogissa osallistujat kertoivat yksityiskohtaisempaa tietoa siitä, mitä strategiaan halutaan. Lisäksi tarkoituksena oli saada työvaliokunnan jäsenet sitoutumaan prosessiin. Tässä kokouksessa työvaliokunnat suunnittelivat omat prosessiaikataulut ja valiokunnat sopivat seuraavan tapaamiskerran.

Valiokunnat ovat kokoontuneet 3–4 kertaa kevään aikana, jossa on aluksi käyty keskustelua tämän hetkisestä päihdetilanteesta. Käytännön työstä on nostettu esille konkreettiset tarpeet ja ongelmat mm. henkilökunnan koulutus, yhteistyö, työn kiireellisyys.

Prosessin etenemistä arvioidaan säännöllisesti terveyden edistämisen työryhmän jäsenen, terveyden edistämisen ja ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön toimesta. Yhdyshenkilö on osallistunut kaikkien työvaliokuntien kokouksiin ainakin kerran. Yhteistyötä on tehty myös sähköpostin ja puhelimen välityksellä. Lisäksi yhdyshenkilö raportoi prosessin etenemisestä Terveyden edistämisen työryhmälle.

Terveiden edistämisen työryhmä päätti kokouksessa aikataulun päihdestrategian valmistumisesta. Väiliraportti tulee toimittaa 22.6 ja valmis strategia 31.12.2006 terveyden edistämisen työryhmälle.

”Ennakointidialogi suunnittelutilanteissa on mielenkiintoinen ja innostava menetelmä laaja-alaisen yhteistyön ja sitoutumisen saavuttamiselle. Osallistujat lähtevät suhteellisen ennakkoluulottomasti muisteluun mukaan. Tässä menetelmässä ideoita ja visioita uskaljetaan pohtia ääneen paremmin kuin muissa kokouksissa. Jokainen osallistuja on tasavertainen ja kaikilla on oikeus tuoda omat näkökulmat ja mielipiteet esiin. Ainakin meidän kunnassamme oli ennakointidialogin suunnittelukokouksilla suuri merkitys päihdestrategian aloittamiselle.”

Tapaus 2:

Kuntamme dialogi pidettiin marraskuussa 2005. Kokoukseen oli kutsuttu kaikkien työpaikkojen päihdeyhdyshenkilöt ja elinkeinonharjoittajat (heitä oli kaksi, kaupan ja Alkon edustaja) osallistujia oli kaiken kaikkiaan 15. Vuoropuhelun tavoitteena oli pohtia sitä mitä kunnallemme kuuluu kunkin toimijan näkökulmasta sekä toistemme työhön tutustuminen. Elinkeinoharjoittajien kanssa yhteistyökokousta ei ole aikaisemmin pidetty.

Dialogi tekniikkana luo mielestäni toiveita ja hyvin vedettynä jäntevöittää sekä asiallistuttaa isojakin kokouksia. Meillä oli paljon osallistujia ja kysyttiin kaikilta, se teki kiireen lopussa. Tauon jälkeen kun käytiin huolikysymystä läpi, levisi keskustelu yleiselle ruikutuslinjalle koska ei tarpeeksi selkeästi kahvinjuonnin jälkeen kerrattu teemaa, tai mikä syy siinä nyt oli? Itse otin asiasta opikseni ja kun itse olin vetämässä dialogia niin kertasin tarkkaan teeman tauon jälkeen, asiassa pysyttiin hyvin.

Koska loppu levisi vähän syliin niin yhteiset työstettävät teemat jäivät vähän ohuiksi. Vedin itse osion, jossa työstettiin teemoja ja oli todella vaikea saada muutamat tekemään työtä teeman mukaan, olisi ollut kiva valittaa rahan puutetta. Silti näen, että teemat ovat nyt jo jäntevöittäneet Päihdetyöryhmän työtä ja ne ovat myös sellaisia asioita, joita jatkossa jalostetaan. Näen dialogin helmenä jatkotyöskentelyn suunnittelun erilaisissa ryhmissä (erilaisin tekniikoin), siihen pitäisi panostaa enemmän koska sieltä tulee yhteiset ideat, suunnitelmat sekä pitkäjänteisyys. Se (eli riittävästi aikaa) tuo myös sen vastuun toimijoille itselleen eikä vain dialogin vetäjille. Olin osallistujana kahdessa dialogissa, vedin yhden ja yhdessä olin kirjaajana. Jokaisessa jäi loppuosuus ohueksi, jos ajattelee ajankäyttöä niin siihen tulisi varata ainakin tunti jos ei enemmänkin.

Olin kutsunut kaksi nuorta dialogiin, ja siellä ehdotettiin nuoria myös päihdetyöryhmän jäseniksi. Päihdetyöryhmää muutenkin ajateltiin uudistaa koska esimiehet halusivat tilalleen sellaisia henkilöitä, jotka ovat ns. kentällä töissä. Työryhmän uudistuksessa kaksi nuorta tuli ryhmään, Yhteiskoulusta (yläasteelta) ja Lukiosta. Ryhmän nimitykset menivät lautakuntien kautta kaupunginhallitukseen eli virallista tietä. Puolet ”vanhoista” jäi ja puolet uudistui.

Dialogissa ehdotettiin myös nuorisovaltuuston perustamista ja asiaa vietiin vapaa-aikalautakuntaan, heidän päätöksensä oli tehdä kysely ensin asiasta ja sen jälkeen toimia. Eli dialogissa keskusteltiin nuorten omasta vastuusta ja heidän asiantuntemuksestaan, toivotavasti heidät otetaan tosissaan toimijoina.

Paikallislehteen ehdotettiin juttusarjaa, jonka aloitin kirjoittamalla dialogista ja päihdekliniikan johtaja jatkoi tipattomasta tammikuusta. Nyt on vähän taukoa ollut mutta seuraavaksi on nuoren vuoro tilittää tuntojaan lehden palstalla. Kirjoittajat saavat itse valita teeman ja on hyväkin kirjoittaa siitä mikä kiinnostaa.

Yhteinen asia oli sopia koko kunnalle yhteinen päihteisiin liittyvä teema, johon sitoudut-taisiin. Päihdetyöryhmä keskustelee asiasta toukokuussa ja vie asiaa eteenpäin. Dialogissa sai hyvän ja kokonaisen kuvan toimijoiden ajatuksista ja siitä työstä jota jo teh-dään. Voi olla, että sain ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön tehtäviä varten eniten eväitä sekä materiaalia. Pitkän tähtäimen näkökulma ja suunnitelmallisuus ovat lisääntyneet. Se vähentää yhdyshenkilönä työmäärää kun ajallisesti on asiat mietittyinä.

Tapaus 3:

Seudullinen prosessi on kestänyt n. vuoden. Siihen kuuluu neljä kuntaa, joista yksi on jät-täytynyt pois. Seudullinen päihdetyöryhmä on kokoontunut eri kunnissa ja eri kokoonpa-noissa, mikä on tuonut siihen sekavuutta ja toisaalta rikkautta. Selkeästi, esim. eri kuntien valtuustoissa valittua virallista seudullista päihdetyöryhmää ei ole. Dialogissa ajatuksena oli viedä eteenpäin tai saada jotakin yhteistä aikaiseksi seudullisen strategian tiimoilta.

Itselleni jäi kovin sekava olo dialogin jälkeen. Asioita käsiteltiin kovin monesta kunnasta ja eri ammatillisesta näkökulmasta (esim. lääkäri, poliisi, nuorisotyöntekijä), joka on dialogin ajatuskin mutta myös loppuyhteenvetokin jäi sekavaksi. Omat odotukseni seudullisen dialo-gin suhteen olivat todella korkealla. Odotin asioiden hienoista selkiytymistä sekä työnjakoa seudullisen strategian kirjoittamisen suhteen. Toivoin jo dialogin selkeän rakenteen tuovan esille punaisen langan jota voisimme seudullisesti seurata.

Dialogin tilausvaiheessa tuli jo esille monen toimijan ”soppa”. Olimme valinneet yhden henkilön hoitamaan vetäjiltä tilauksen ja keskustelemaan sekä sopimaan asioista. Totuus kuitenkin oli, että tilauksia hoiti kaksi eri henkilöä omasta näkökulmastaan. Se osittain selittää neuvottelun sekavuuden ihan järjestäytymisestä lähtien. Jo seudullisesti olisi pitänyt istua saman pöydän ääreen ja käydä keskustelu siitä mitä me dialogilta odotamme, mitä me seudulliselta strategialta toivomme, mihin olemme valmiit sitoutumaan, mitä tekemään käytännössä yms.

Dialogi vedettiin haastattelun omaisesti ja osallistujilla oli mahdollisuus myös kommentoi-da toisten puheenvuoroja. Tästä asiosta huomasi miten vähän toisiamme kuuntelemme ja miten oma näkemys on se on ainoa oikea. Tässä dialogissa se toi vielä enemmän sekavuutta ajatellen tavoitteena olevan yhteisen seudullisen strategian rakentamista.

Yhteenvedon kirjauksista teki sihteeri, joka ei itse kokouksessa ollut. Yhteenvedo lähetettiin n. neljä kuukautta dialogin jälkeen, oli tullut tekstistä ymmärrysongelmia. Jatkotyöskentelyyn emme ole päässeet, sovimme pitävämme seudullisissa tapaamisissa taukoa syksyyn asti.

PROSESSIKOULUTUKSEN TOTEUTUS JA KOKEMUKSET

Ennakkotehtävä ja vetoketju-malli

Koulutuksen rakenne tarkentui keväällä, kun oli saatu selville mukaan lähtevät kunnat. VERKin ja PÄDEn suunnittelukokouksissa päädyttiin siihen ratkaisuun, että koulutettaville on tarjottava etukäteen aiheeseen orientoivaa materiaalia. Osallistujille annettiin ennakkotehtäväksi perehtyä heille koottuun materiaaliin. Tämä lukupaketti koostui Jukka Pyhäjoen (2005) *Verkostokonsultin käsikirjasta* (Arnkil & Eriksson & Rautava 2005) muokkaamasta kansiosta, Seikkulan ja Arnkilin *Dialogisesta verkostotyöstä* (2005) sekä *Kartta ja Kompassi* -strategiaoppaasta.

Mukaan valittiin kymmenen kuntaa, jotka jaettiin kolmeen ketjuun: itä-, länsi- ja pohjoisketjuun. Palaverien vetäminen tapahtui ns. vetoketjumallina, jossa Stakes ohjasi kunkin ketjun ensimmäisen suunnittelupalaverin ja sen jälkeen ensimmäisen kunnan työpari toteutti toisessa kunnassa seuraavan suunnittelupalaverin jne. Tarkoituksena oli, että jokainen työpari seuraa yhden ja vetää yhden palaverin. Käytännössä kunkin ketjun työparit tulivat seuraamaan Stakesin vetämää ketjun avausta. Lähes kaikki koulutettavat pääsivät seuraamaan jotakin palaveria osana koulutustaan.

Pohjoisketju avattiin Torniossa ja siellä suunnittelupalaverin vetivät Jukka Pyhäjoki ja Tuomas Tenkanen. Itäketju avattiin Alajärveltä ja myös siellä vetäjinä toimivat Pyhäjoki ja Tenkanen. Länsiketju avattiin Lappeenrannassa ja siellä Tenkasan parina oli Heli Hartikainen-Isokoski. Jokaisessa avauspalaverissa kerrottiin osallistujille, että tilaisuus toimii myös osana Stakesin koulutusprosessia, jonka takia paikalla on koulutettavia seuraamassa tilaisuutta.

Tässä prosessikoulutuksessa vedettiin yhteensä 13 suunnittelupalaveria tulevaisuuden muistelua käyttäen: pohjoisketjussa neljä, länsiketjussa neljä sekä itäketjussa viisi palaveria. Ketjut vedettiin kiinni aloittaneeseen kuntaan, joten kolme kuntaa sai bonuksena kaksi suunnittelupalaveria. Jokaisesta 13 suunnittelupalaverista saatiin osallistujilta välitön palaute, mikä on erinomaisen tärkeää menetelmän toimivuuden arvioinnin kannalta. Palautteita käsitellään tarkemmin tuonnempana luvussa Menetelmän toimivuus päihdestrategiatyössä osallistujien palautteiden valossa.

Stakes osallistui koulutusprosessin kustannuksiin koulutuksen ja siihen liittyvän materiaalin osalta. Kunnat vastasivat pääsääntöisesti omista matka- ja kokouskustannuksistaan.

Lähipäivien sisältö

Koulutuksessa oli yhteensä kolme lähipäivää. Kaksi ensimmäistä päivää sijoittuivat prosessikoulutuksen alkuun ja ne toteutettiin Stakesissa 31.8.–1.9.2005. Koska kyseessä oli menetelmäkoulutus, oli osallistuminen lähipäiville välttämätöntä. Tavoitteena oli saada aikaan koulutettaville riittävä ymmärrys menetelmästä ja rohkeus aidon suunnittelupalaverin toteuttamiseen.

Ensimmäisen päivän aluksi syvennyttiin ennakkointidialogien tausta-ajatteluun tutkimusprofessori Tom Arnkilin johdattamana. Aamupäivän jälkeen painopiste siirtyi menetelmäharjoitukseen. Koulutettavat saivat kokea osallistujina tulevaisuuden muistelun: Jukka Pyhäjoki ja Tuomas Tenkanen vetivät koulutettaville suunnittelupalaverin, jossa fokuksessa oli kunnan valmistunut taikka päivitetty päihdestrategia. Työparit muistelivat – toinen sisäringissä, toinen ulkoringissä – miten hyvä tilanne oli saavutettu eli päihdestrategia oli valmistunut tai päivitetty, mitä tekoja tehty ja mikä oli huolestuttanut. Dialogin jälkeen koulutettavien kanssa yhdessä tarkasteltiin kirjaajan ja haastattelijan toimintaa ja heidän havaintojaan ja oivalluksiaan menetelmästä. Päivän lopuksi käytiin vielä tarkasti läpi ennakkointidialogin eri vaiheet.

Toisena päivänä jatkettiin menetelmäharjoituksia ns. kolmioharjoitusten merkeissä. Koulutettavat harjoittelivat suunnitteludialogin vetämistä kolmen hengen ryhmissä siten, että kukin vuorollaan toimi kirjaajana, haastattelijana tai haastateltavana. Tämän jälkeen kokemukset koottiin yhteen ja niistä käytiin yhteistä keskustelua.

Päivää jatkettiin jakamalla koulutettavat kahteen ryhmään: toinen ryhmä siirtyi ATK-luokkaan, jossa Pia Romppasen ja Arja-Leena Saunion johdolla perehdyttiin A&O -oppimisympäristön käyttöön. Toisen ryhmän kanssa käytiin samaan aikaan keskustelua suunnittelutilaisuuden järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä mm. tilauskeskustelun toteuttamisesta. Tämän jälkeen ryhmät vaihtoivat paikkaa.

Päivän loppuksi katse suunnattiin tulevaan, eli sovittiin kunkin toimintaketjun suunnittelu-palaverien toteutusaikatauluja.

Kolmas ja viimeinen lähipäivä toteutettiin 19.12.2006 jälleen Stakesissa. Tuolloin kaikki ketjujen suunnittelupalaverit oli toteutettu. Lähipäivä toteutettiin suurelta osin dialogisena palaverina, jossa käsiteltiin koulutukseen liittyviä teemakokonaisuuksia ja samalla havainnollistettiin, millä tavoin dialogiin osallistuvien sijoittelua voi vaihdella. Koulutettaville oli annettu viimeisen lähipäivän ennakotehtäväksi lukea Kartta ja Kompassi pohtien samalla, mitä tukea strategiaproessi voi saada dialogisista menetelmistä.

Aamupäivällä koulutettavat pohtivat kirjaajan ja haastattelijan rooleja. Ensimmäisessä dialogisessa osuudessa haastattelijoina toimineet koulutettavat istuivat sisärinkiin ja kirjaajat ulkoringiin. Tämän jälkeen vetäjäpari pyysi sisärinkiläisiä keskustelemaan seuraavista teemoista:

- *Kokemukset ja havainnot haastattelijana*
- *Mikä yllätti?*

Tämän jälkeen keskustelua seuranneelta ulkoringiltä kysyttiin:

- *Mitä ajatuksia äskeinen keskustelu teissä herätti?*

Toinen vetäjistä teki tarkentavia kysymyksiä, toinen kirjasi keskustelun kaikkien nähtäväksi. Tämän jälkeen sisä- ja ulkorinkiläiset vaihtoivat paikkaa ja keskustelun teemaksi vaihdettiin kirjaajan rooli.

Aamupäivän dialogisen osuuden päätti pienissä ”porinaporukoissa” käyty keskustelu kokemuksista A&O-oppimisympäristössä.

Iltapäivällä dialogia jatkettiin järjestäytymällä ketjujen mukaisesti kolmeen pöytäkuntaan. Ensimmäinen pöytäkunta keskusteli heille esitetystä kysymyksestä kahden muun kuunnellessa. Tämän jälkeen muilta kysyttiin heidän ajatuksiaan äsken kuullusta. Kaikki pöytäkunnat käytiin vastaavalla tavalla läpi. Myös tämä dialogisuus kirjattiin fläpeille. Kysymykset olivat:

- *Mikä toimi/ei toiminut metodissa päihdestrategiatyössä?*
- *Saitko viemisiä omaan kuntaasi?*
- *Miten dialogisten menetelmien hyödyntäminen voisi näkyä Kartta ja Kompassi -strategiasuunnitteluoppaassa?*

Päivän loppuksi kuultiin tutkija Sirkka Makkosen luento ”*Mikä tekee ennakoitidialogeista dialogisen?*”, jossa hän tarkasteli erityisesti menetelmän struktuuria dialogisuuden edistäjänä.

Verkkopohjaisen oppimisympäristön käyttö koulutuksessa

Pia Romppanen ja Arja-Leena Saunio ovat käsitelleet raportissaan *Verkkopohjaisesta oppimisympäristöstä tukea kehittämistyöhön? Kokemuksia Ehkäisevän päihdetyön perusteet -verkkokurssista* (2004) laajemmin verkkopohjaisen oppimisympäristön haasteita ja tausta-ajattelua. Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti keskeisiä käsitteitä ja verkkopohjaista oppimisympäristöä.

Opettamisessa on havaittavissa muutos kohti oppijakeskeisyyttä ja itseohjautuvuutta, perinteinen opettajakeskeisyys on osin väistymässä. Uudet tieto- ja viestintätekniset sovellukset mahdollistavat uudenlaisten vuorovaikutuksellisten oppimisympäristöjen, kuten verkkopohjaisten oppimisympäristöjen, rakentamisen. (Romppanen & Saunio 2004, 13–14; ks. myös Jylhä 2002.)

Tietotekniikan avulla opiskelua ja työskentelyä voidaan hajauttaa eri paikkakunnille. Viestit kulkevat ”tiedon valtatiellä” maantieteellisestä sijainnista riippumatta ja vuorovaikutus on mahdollista pitkienkin välimatkojen takaa. Tietoyhteiskunnalle näyttääkin olevan luonteenomaista monien vanhojen, esimerkiksi viestintään liittyvien rakenteiden ja rajoitusten murtuminen (Pantzar & Kangaslampi 2003, 23).

Oppimisympäristö-käsite on syntynyt kuvaamaan perinteisestä opettajakeskeisestä opetuksesta poikkeavia koulutusikäntöjä. Oppimisympäristö voidaan määrittää tilaksi, yhteiseksi tai toimintakäytännöksi, jonka tarkoitus on edistää oppimista. (Romppanen & Saunio 2004, 14.) Verkkopohjaisten oppimisympäristöjen yleistymisestä huolimatta niiden kehittäminen on vielä alkutaipaleella. Niihin viitataan monella eri nimellä: virtuaalinen oppimisympäristö, Internet-pohjainen oppimisympäristö, www-pohjainen oppimisympäristö jne. Käyttöön on yleisimmin vakiintunut verkkopohjainen oppimisympäristö -käsite. (Matikainen & Manninen 2001, 10.)

Verkkopohjainen oppimisympäristö on toteutettu Internetiä ja verkkotekniikkaa hyödyntäen ja sitä voidaan käyttää selaimella. Verkkopohjainen oppimisympäristö on pääasiallisesti hypertextirakenteiden, keskustelualueiden ja erilaisten tietokantojen muodostama kokonaisuus. Verkkokurssi ohjaa rajatun opiskelijaryhmän oppimista tietyn teeman ympärillä. (Matikainen & Manninen 2001, 10.)

Verkkopohjaiset oppimisympäristöt tarjoavat uudenlaisia kohtaamisen foorumeita. Ne on suunniteltu tukemaan tiedon yhteisöllistä rakentamista ja oppilaiden välistä vuorovaikutusta. Tällaiset oppimisympäristöt ovatkin yhä selkeämmin muodostuneet kokemusten vaihtamisen ja niiden yhteisen analysoinnin välineeksi. Voidaan puhua yhteisöllisestä oppimisesta ja työskentelystä: tieto kehittyy keskinäisessä vuorovaikutuksellisessa dialogissa. (ks. esim. Romppanen & Saunio 2004; Kiviniemi 2000, 89–90.)

Verkkopohjainen oppimisympäristö tarjoaa siis mahdollisuuden ajasta ja paikasta riippumattomaan yhteistoiminnalliseen työskentelyyn. Vuorovaikutuksen laatu nousee tällöin keskiöön: ryhmän tulos riippuu siitä kuinka jokainen ryhmän jäsen hoitaa vastuunsa omasta ja toisten oppimisesta (Romppanen & Saunio 2004, 18–19). Tähän koulutushankkeeseen osallistuvilla rakennettiin oma verkkokurssi A&O-oppimisympäristöön. Verkon välityksellä jaettiin kokemuksia suunnittelupalaverista, joihin koulutettavat osallistuivat vetäjänä tai kuulijana. Se tarjosi myös yhdessä oppimisen väylän.

A&O-oppimisympäristö

PÄDEllä oli siis jo aiemman kehittämishankkeen myötä myönteisiä kokemuksia A&O-oppimisympäristöstä. Kyseinen oppimisympäristö oli valittu siksi, ettei sen käyttäminen edellyttä erityisiä tietoteknisiä valmiuksia. A&O:n käyttö ei myöskään edellyttä erillisten ohjelmien asentamista käyttäjän koneelle, pelkkä Internetselain riittää (ks. Romppanen & Saunio 2004, 24.)

A&O on Tampereen teknillisen yliopiston Digitaalisen median instituutin hypermedialaboratorion tekemä oppimisympäristö, joka on suunniteltu pedagogisesti ja teknisesti tukemaan monenlaisia oppimis- ja opetustapoja. A&O:n keskeiset kommunikointiominaisuudet ovat sen sisäiset sähköposti- ja keskusteluryhmätoiminnot.

Keskustelua käytiin A&O:ssa luomalla eri teemoille omat kansiot, joissa koulutettavat vaihtoivat kokemuksiaan suunnittelupalaverin toteuttamisesta haastattelijan tai kirjaajan näkökulmasta. Kokemusten ja havaintojen jakaminen mahdollistaa toisilta oppimisen. Koska lähipäiviä oli tässä koulutuksessa vähän, nähtiin verkkoympäristössä työskentely välttämättömäksi, jotta eri puolella Suomea toimivat koulutettavat voivat keskustella toistensa kanssa reaaliaikaisesti. Myös ohjaajat osallistuivat aktiivisesti keskusteluihin.

Koulutettavien aktiivisuus A&O:n käytössä ei noussut toivotulle tasolle. Syynä oli ilmeisesti se, että oppimisympäristöön perehdyttäminen jäi liian vähäiseksi. Koska kyseessä oli ennen kaikkea menetelmäkoulutus, suurin osa ensimmäisistä lähipäivistä käytettiin menetelmän riittävään omaksumiseen, jolloin aikaa ei jäänyt riittävästi oppimisympäristön läpikäymiseen. Kari Kiviniemen mukaan vuorovaikutukseen normaalisti liittyvien sosiaalisten vihjeiden puuttuminen voi olla joillekin opiskelijoille hämmäntävää ja jopa oppimista ehkäisevää. Jos opiskelija ei koe verkossa tapahtuvaa keskustelua sosiaalisesti mielekkääksi, saattaa hän jättäytyä sen ulkopuolelle. (Kiviniemi 2000, 148.)

Jokainen koulutettavista kirjautui sisään A&O-oppimisympäristöön, mutta noin kolmasosa heistä ei osallistunut mihinkään keskusteluista. Suurin osa käytti kuitenkin aktiivisesti A&O:n sisäistä sähköpostia. Esiin nousi jo PÄDEn aiemmalta verkkokurssilta tuttu ilmiö, kurkkiminen: keskustelua kyllä seurataan, mutta siihen ei itse osallistuta. Jotkut työpareista kertoivat tosin kirjautuneensa sisään vain toisen tunnuksilla, jolloin kommentteissakin näkyi vain toisen nimi. Voitaneen ehkä puhua olan yli kurkkimisesta!

Osa koulutettavista kuului ehkäisevän päihdetyön kehittäjäverkostoon, joten heille oppimisympäristö oli entuudestaan tuttu. Tämä näkyi myös heidän aktiivisuudessaan. Koulutettavissa tapahtui myös henkilövaihdoksia. Ensimmäisten lähipäivien jälkeen kaksi koulutettavaa joutui jäämään pois ja heidän tilalleen tulleet jäivät A&O:n käytössä työpareiltaan saamansa perehdytyksen varaan.

Kaksi viikkoa viimeisen lähipäivän jälkeen koulutettavia pyydettiin arvioimaan koulutuksen toteutusta ja sen hyödyllisyyttä oman työn ja kunnan strategiatyöskentelyn kannalta. Lomakkeessa (ks. liite 3) pyydettiin myös arvioimaan A&O-oppimisympäristöä mm. sisällön, ulkoasun ja käytettävyyden osalta. Koulutettavien palautteen mukaan A&O nähtiin kuitenkin toimivana ja kurssin sisältöä tukevana. Käytännössä suurimmaksi ongelmaksi ja esteeksi oppimisympäristön käytölle nähtiin ajan puute. Vain yhdessä palautteessa A&O arvioitiin heikosti toimivaksi.

”Ei tälläkään saralla moittimista. Käyttö oli hiljaista, ihmiset eivät kai oikein sisäistäneet A&O:n tuomia mahdollisuuksia. Se sisältöineen olisi voinut antaa prosessille paljon enemmän, jos sitä olisi hyödynnetty enemmän. Käyttö sinällään on helppoa, ehkä kynnys oli joillekin korkea eikä idea verkkoympäristöstä ollut kaikille tuttu.”

”A&O oli mielenkiintoinen tapa kommunikoida muiden kurssilaisten kanssa. Sitä kautta oppi hyvin paljon. Mielestäni se oli vain hieman liian monimutkainen käyttöä. Keskustelulinjoja ei olisi tarvinnut olla niin paljon kuin oli. Pientä teknistä korjaamista, niin se on loistava apuvälinen oppimiselle.”

”A&O on erittäin hyvä oppimisalusta. Se on selkeä, helppo ja käytännöllinen. Hyvät osiot kirjaajalle, haastattelijalle yms. Olisin kyllä odottanut ihmisten käyttävän enemmän verkkoympäristöä, se olisi hyödyttänyt omaa sisäistä dialogia ja auttanut muita hädässä eli neuvoja olisi saanut. Kiinnostavuutta olisi löytynyt ehkä lisää monen käyttäjän kautta.”

Verkkoympäristössä sai nopeasti vastauksen omaan pohdintaan ja kysymyksiin Tuomakselta ja Jukkikselta, kiitos.”

”Valitettavasti olen ehtinyt käydä A&O:ssa vain muutaman kerran, mutta mielestäni osasin kyllä käyttää sitä, vaikka tietenkin koulutusta olisi saanut olla enemmän tämän ympäristön tutustumiseen. Työpaikalla harjoitteluun ei tahdo olla aikaa.”

”A&O on kömpelö ja hankala käyttää, eikä mielestäni edistä koulutettavien välistä kanssakäymistä, vaan päinvastoin.”

Koulutettavien näkemys prosessikoulutuksen hyödyllisyydestä ja toteutuksesta

Koulutuksen hyödyllisyys oman työn kannalta

Koulutettavat kokivat saaneensa koulutuksesta antia, joka on hyvin sovellettavissa myös perustyöhön. Lähes poikkeuksetta vastauksissa tuotiin esille sovellettavuus muuhunkin kuin päihdestrategiatyöhön, joka kuitenkin oli keskeisin sisältöalue koulutuksessa. Ennakointidialogit koettiin toimivaksi välineeksi niin asiakastyössä kuin kehittämis- ja suunnittelutyössä. Tulevaisuuden muistelun merkittävimmät ominaisuudet – vuoropuhelun mahdollistaminen, kuulluksi tuleminen kokemuksen tarjoaminen ja positiivisuus – ovat keskeisiä elementtejä missä tahansa toisen ihmisen kohtaamistilanteessa. Toisen ihmisen kuuntelua tukeva menetelmä nähtiin hyvin merkityksellisenä. Se vaatii jatkuvaa harjoittelua.

”Mukavaa, kun omistaa taas yhden uuden menetelmän työkalupakissaan, Menetelmä myönteisyydessään tuo toivoa ainakin tässä sosiaalityön kentässä, nuorten parissa. Se avaa myös toisella tavalla näköaloja sekä tuo uutta niin rutinoituneisiin neuvottelusysteemeihin. Toisen kuunteleminen on sellainen ala mitä kannattaa varmaan aina harjoitella ja huomioida dialogiin liittyvät lainalaisuudet.”

”Työskentelen perhetyöntekijänä ja ennakointidialogi on mahdollista joissakin perheissä. Kysymysten asettelulla voidaan saada asiakas näkemään tilanteensa uudesta myönteisestä näkökulmasta.”

”Eli koulutuksesta opittua voin hyödyntää vastaisuudessaakin varmaan kaikessa mihin nyt työsaralla joudunkin, muuntelu ja monipuolisuus tekee menetelmästä erittäin toimivan.”

”Olen pystynyt käyttämään menetelmää muuhunkin kuin päihdestrategian suunnitteluun (perhetapaamiset, työohjaukset, työyhteisöjen ohjaukset, perheterapian työohjaukset jne.). Toisin sanonen, olen kokenut, kovinkin hyödylliseksi.”

”Koulutus on ollut erittäin hyödyllinen ja antoi potkua ehkäisevän päihdetyön kehittämiselle. Koulutuksessa oli kolme ulottuvuutta: sisältö, menetelmä ja kollektiivisuus. Henkilökohtaisesti sain uusia vinkkejä ja intoa lisää työhön. Tutustuin uusiin ihmisiin, jotka alkavat olla katoavaa luonnonvaraa kuntien ehkäisevässä päihdetyössä.”

Koulutuksen hyödyllisyys päihdestrategiatyöskentelyn kannalta

Mukana olevien kuntien päihdestrategiat olivat hyvin erilaisissa vaiheissa. Osassa oltiin vasta käynnistämässä strategian suunnittelua, kun toisissa pohdittiin, kuinka lähteä toteuttamaan valmistunutta strategiaa. Muutamilla alueilla oltiin hahmottelemassa seudullista päihdestrategiaa. Koulutuksessa mukana olleet kunnat olivat myös hyvin erilaisia. Hyvinkin erilaisista lähtötilanteista huolimatta lähes kaikissa koulutuspalautteissa nähtiin tulevaisuuden muistelulla toteutetun suunnittelupalaverin edesauttaneen kunnan tai seutukunnan päihdestrategiatyön etenemistä.

Koulutuspalautteiden sekä itsearviointien valossa keskeisimmäksi ennakoitdialogin tuomaksi hyödyksi päihdestrategian kannalta nähtiin moniäänisen keskustelun aikaansaaminen. Perinteisemmällä menetelmällä keskustelu olisi jäänyt laimeammaksi. Osallistujat saattoivat menetelmän turvin tuoda rauhassa esille omia ajatuksiaan ja näkemyksiään. Menetelmä koettiin myös erittäin tehokkaaksi tietojen ja ideoiden kartoitusvälineeksi, hyvinkin laajan joukon äänet tavoitettiin suhteellisen lyhyessä ajassa.

Osa koulutettavia toi esille myös ”hiljaisten äänten” tavoittamisen. Tällä viitattiin pitkään alalla työskennelleisiin kentän edustajiin, joiden ajatuksia ei yleensä strategiatyössä ole kuultu. Tämä on strategian käytäntöön juurruttamisen ja toimeenpanon kannalta äärimmäisen tärkeää. Strategiaan on helpompi sitoutua, jos sen linjaukset käytännössä toimeenpanevat ihmiset saadaan kuulluksi jo strategiaproessin alussa.

Muutama koulutettava toi esille sen, että kunnan strategiatyöskentely lähti selkeästi odotettua nopeammin ja jäsennellymmiin liikkeelle. Koska menetelmän avulla on tarkoitus saada aikaan moniäänistä dialogia, on luontevaa kutsua useita toimijatahoja yhteiseen suunnittelupalaveriin. Mukaan saatiin myös uusia yhteistyökumppaneita, kuten esimerkiksi elinkeinoelämän edustajia ja nuoria. Yhteistyö naapurikuntien kanssa tehostui. Uudet toimijat ja tiivistynyt yhteistyö toivat selkeästi uusia näkökulmia strategiatyöhön ja vahvistivat sitoutumista strategiaproessiin.

”Koulutuksen avulla saatiin strategialle tärkein osa, pohja jolla sitoutetaan ja joka oikeasti ohjaa työtä eri tahoilla ja luo linjauksia. Koulutuksen avulla mukaan tuli viiden kunnan kentän ääni, enkä pysty mieltämään mitään muuta menetelmää jolla saatu tieto olisi muuten pystytty keräämään niin maantieteellisesti isolta alueelta kuin ammatillisestikin laajalta kirjolta ihmisistä.”

”Metodilla saatiin paljon arvokasta tietoa, joka tuli suoraan kentältä, niiltä ihmisiltä, jotka malleja ja menetelmiä oikeasti joutuvat käyttämään arkityössään. Ääniä, jotka eivät kunnallishallinnossa ole merkityksellisiä perinteisen ajattelumallin mukaan. Se, että dialogilla mahdollistettiin kenttätason työntekijöiden kuuluminen strategiatyössä, on äärimmäisen arvokasta. Joukosta tuli paljon uutta tietoa ja yllättäjinä olivat ne ihmiset, jotka eivät yleensä tuo itseään julki, tekevät vain työtään suurempaa meteliä siitä pitämättä. Mahdollisuus tulla kuulluksi ja sen oivaltaminen näkyi ihmisissä.”

”Dialogissa avautui enemmän näköaloja siihen miten yhdessä voisimme tehdä. Elinkeinoharjoittajien kanssa yhteistyö on avattu. Helmikuun kokouksessa jatkotyöstämme aiheita eteenpäin, katsotaan mitä saisimme kehiteltyä. Olemme valitsemassa uusia jäseniä päihdetyöryhmään ja otamme mukaan myös nuoria. Näkökulmatkin asioihin varmaan tuoreentuvat.”

”Päihdestrategia lähti kehittymään moniammatillisesti kokousten jälkeen, joten eteneminen on ollut paljon tehokkaampaa kuin aikaisemmin ja laaja-alaisempaa.”

Joitakin hyvin konkreettisia käytännön esimerkkejä mainittiin: suunnittelupalaverissa sovittiin strategiaproessin etenemisestä vastaavasta työryhmästä, suunniteltiin päihdeaiheinen kirjoitus-sarja paikallislehteen, ehdotettiin nuorisovaltuuston perustamista, lastensuojelun käytäntöjen uudistamisen suunnittelu käynnistettiin ennakoitdialogien avulla jne.

Kahdessa koulutuspalautteessa tuotiin esille jonkinasteinen pettymys järjestettyyn suunnittelupalaveriin. Näistä palautteista kuultaa toisaalta se, kuinka merkittävä osuus onnistuneella tilauskeskustelulla on palaverin toteuttamisen kannalta ja toisaalta se, että palaverissa on jätettävä riittävästi aikaa lähiajan suunnitelman hahmottamiselle varsinaisen dialogisuuden jälkeen.

”(...)Päihdestrategiatyöskentelyssä ennakoitdialogi sopii suunnitteluun, mutta ei päätösten tekoon. Siten sen voisi paremmin sanoa sopivan suunnitteluun. Koin sen hieman hankalaksi päihdestrategian päivityksessä, sillä se ei tarpeeksi jäsentänyt työryhmää. Mitä kukin tekee tulevaisuudessa? Asiat jäivät irrallisiksi.”

”Kuntani päihdestrategiatyöskentely ei saanut oikein potkua järjestetystä palaverista. Vieläkin tarvittaisiin enemmän konkreettisuutta, kuka tekee ja mitäkin. Ehkä turhankin paljon päihdestrategiatyöryhmä odottaa yhteisen näkemyksen syntyä eikä siten pääse eteenpäin.”

Lähipäivänä 19.12.2005 osa koulutettavista toi esille sen, kuinka vaikeaa oli saada ihmisiltä konkreettisia vastauksia siihen, mitä he ovat tehneet tämän hyvän tilanteen aikaan saamiseksi. Syyksi tähän arveltiin sitoutumisen pelkoa: ei uskalleta julkisesti kuvata konkreettisia tekoja, ettei tule luvanneeksi mitään. Konkreettisten tekojen esille saaminen vaatii haastattelijalta paljon. Tarkentavien kysymysten tekeminen on vähäisellä kokemuksella vaikeaa.

Vaikka tämän koulutusprosessin myötä yksittäinen kunta sai kokemuksen vain yhdestä tai kahdesta tulevaisuuden muistelulla toteutetusta suunnittelupalaverista, on niistä koettu olevan strategiatyöskentelylle hyötyä. Hyödyt kuntien päihdestrategiatyölle voidaan tiivistää seuraavasti:

- moniäänisen keskustelun aikaansaaminen
 - usean toimijatahon, myös uusien yhteistyökumppaneiden kuuleminen
 - strategian toimeenpanon kannalta keskeisen tahon, perustason toimijoiden, kuuleminen
 - uusien näkökulmien esille saaminen
- tehokkuus
 - lyhyessä ajassa suurenkin osallistujajoukon kuuleminen aidossa dialogissa
 - nopeasti prosessin kannalta merkittävät ideat ja näkökulmat esille
 - strategiatyöskentely saadaan tehokkaasti käyntiin ja prosessin etenemisestä voidaan sopia
- strategiaan ja -työskentelyprosessiin sitoutuminen
 - aito dialogi luo osallistujille tasavertaiset vaikuttamismahdollisuudet (minun ajatuksillani on merkitystä).

Haasteena on se, miten saadusta materiaalista saadaan rakennettua kunnan tai seudun päihde-työtä linjaava strategia. Miten varmistetaan, että päihdekysymysten kannalta keskeiset tahot ovat aktiivisesti mukana läpi koko prosessin? Syksyllä 2006 on tarkoitus järjestää palauteseminaari, jossa koulutukseen osallistuneiden kuntien kanssa arvioidaan, miten strategiaproessi on kussakin kunnassa edistynyt.

Koulutuksen toteutus koulutettavien arvion mukaan

Palauttelomakkeessa koulutettavia pyydettiin arvioimaan koulutuksen toteutusta sisällön, oheislukemiston, tehtävien, lähipäivien sekä dialogien seuraamisen ja toteuttamisen osalta. Koulutus nähtiin kokonaisuudessaan hyvin toteutetuksi. Myös sisältöön liittyvä palaute oli pääasiassa positiivista. Erityisesti lähipäivien toteutus ja oheislukemisto (lukupaketti) saivat kiitosta. Samoin dialogien seuraaminen koettiin erittäin tärkeäksi oman vetovuoron suunnittelun kannalta.

Koska koulutushanke oli niin lyhytkestoinen, moitittiin monessa palautteessa tiukkaa aikataulua ja kiireyden tuntua. Toisaalta ihmeteltiin, kuinka hyvin kiireen keskellä selviydettiin. Myös pitkät välimatkat ketjujen sisällä koettiin hankaliksi.

Muutama koulutettava totesi, että ketjut olisi voitu kiertää kaksi kertaa, jolloin kaikille olisi tullut tilaisuus toimia sekä kirjaajana ja haastattelijana. Tämä olisi palvellut myös menetelmän juurtumista. Moni olisi toivonut jälkimmäistä lähipäivää kaksipäiväisenä. Tällöin olisi ollut aikaa dialogien toteuttamiseen liittyvien kokemusten vaihtoon.

”Aluksi tuntui aika pelottavalta lähteä muutaman koulutuspäivän jälkeen vetämään dialogia ’asiantuntijana’. Kuitenkin näin jälkeen päin teorian ja käytännön yhteensovittaminen näinkin tiukkaa aikataululla tuntui onnistuneelta. Oheislukemisto on varmaankin sellaista, johon tulen aina ajoittain palaamaan, eli hyvää. Tuntuu siltä, että Stakes on panostanut koulutukseemme, joka ainakin omalta kohdaltani jatkuu korvien välissä prosessina.”

”Koulutus oli toteutettu hyvin, mutta ainainen kiire lähiopetustunneilla oli stressaavaa. Olisin toivonut, että kurssi olisi kestänyt pidempään. Nyt taisi olla pintaraapaisua.”

”Koulutuspäivät mielekkäitä, työskentelytapa hyvä, ei liikaa kalvosulkeisia. Enemmän aikaa olisin kaivannut muiden osallistujien kokemusten vaihtamiseen dialogin vetämisestä.”

”Varsin rajallinen aikaresurssi huomioon ottaen varsin onnistunut koulutus. Dialogien toteuttamisessa/vetämisessä ensiarvoisen tärkeää muiden sessioiden seuraaminen ja niistä oppiminen. Lähipäivien aikana keskityttiin onnistuneesti olennaiseen.”

”Lähipäivät olivat kiinnostavia ja motivaatio kasvoi sen myötä. Oheislukemisto selkeätä ja ymmärrettävää. Dialogien seuraaminen mielenkiintoista. Ketjuja olisi pitänyt olla sen verran, että jokainen olisi saanut olla sekä haastattelijana että kirjaajana.”

Viimeiseksi koulutettavilta pyydettiin neuvoja ajatellen tulevia koulutusprosesseja. Vastaukset täydensivät osaltaan kurssilaisten arvioita koulutuksen toteutuksesta. Pääasiassa kehoitettiin jatkamaan samaan malliin. Lähipäiviä toivottiin enemmän ja strategiaprosessin etenemisestä kaivattiin seurantaa. Yhdessä vastauksessa kaivattiin enemmän perinteistä koulutusta asiantuntijaluentoineen.

”(...) Lähipäiville tulo on aina hienoa, odotukset ovat korkealla ja asiantuntemuksellanne ne odotukset täyttyvätkin. Koulutukset ovat asiapohjaisesti vankkoja, mutta lähipäivät tunnelmaltaan rentoja, puhtaita luentotyyppejä päätösosioita ei ole vielä vastaan tullut. Se pitää kiinnostusta yllä! Ihmisten motivaatio??? En tiedä, miten sen voi jo alussa testata...ryhmytyistä enemmän? Hienoa on ollut ja joka hetki on ollut antoisa! Kiitos!”

”Lähiopetuspäivät pitemmiksi ja toivoisin, että jaettaisiin enemmän kuulumisia ja analysoitaisiin tilanteita.”

”Koulutusprosessi voisi olla hiukan pitempi ja seuranta, miten prosessi esim. puolivuositain 2 vuoden ajan etenee siis. esim. päihdestrategia valmis viimeistään 2 vuoden kuluttua, jolloin päihdestrategia toimitetaan Stakesille.”

”Kiitos – suurkiitos teille! Lisää tällaisia, ne antavat lisäpontta ja työkaluja työhön. Koulutusprosessin kautta uusia tuulia, tutustumisia, yhteyksiä, ideoita ja oivalluksia.”

”Ymmärrän periaatteen, että dialogiin koulutetaan dialogissa, mutta hyvät ja asiapitoiset asiantuntijaluennot ovat edelleen paikallaan. Ihan perinteistä koulutustakin kaivataan!”

Eräs koulutettava kirjoitti A&O:n kahvilassa paljon puhuvan kommentin siitä, kuinka jokainen on lopulta itse vastuussa oppimisestaan :

”Itse haluan käydä vuoropuhelua menetelmän eri puolista, haluan tuoda esille myös epäilyjä. Tämä menetelmä ja verkkokeskustelut toimivat upeana oppimisalustana, sillä olen huomannut oppivani parhaiten tällä tavalla. Opitaan dialogia olemalla dialogissa ja kunnioitetaan sekä kuunnellaan asioita eri näkökulmista. Miten kokousväki saadaan todella vastuuseen? Pitkä perinne meillä on esim. koulutukset -kuulee monen sanovan jälkeen että samaa vanhaa asiaa, ei tullut mitään uutta. Mutta mikä vastuu koulutuksessa olevalla on, miksi istuu ”tyhmissä, kalliissa” koulutuksissa? Miksi ei itse kannata vastuuta omasta oppimisestaan vaan se on kouluttajalla ainoastaan?”

Ohjaajien yhteenveto toteutuksesta

Kurssin tiukasta aikataulusta huolimatta jokainen työpari pääsi toteuttamaan suunnitteludialogin tulevaisuuden muistelulla. Lähes jokainen pääsi myös seuraamaan jonkun muun istunnon. Kaikkiaan päihdestrategiaan liittyviä suunnittelupalaveria toteutettiin 13. Kaikkien toteutettujen palaverien päätteeksi koottiin osallistujilta palautteet.

Ohjaajia pohditutti etukäteen, saadaanko kahdella lähipäivällä kurssilaisille rakennettua niin riittävä luottamus menetelmään, että he pystyvät toteuttamaan tulevaisuuden muistelun aidossa suunnittelutilanteessa. Vanha sanonta ”hyvin suunniteltu on puoliksi tehty” päti jälleen kerran. Koulutuksen suunnittelu alkoi vuoden 2005 alussa ja aikataulut sekä lähipäivien sisällöt sovittiin hyvissä ajoin keväällä. Koulutukseen valittujen kuntien varmistettua osallistumisensa toimitettiin työpareille lukupaketti, jonka tarkoituksena oli tutustuttaa aiheeseen jo ennen ensimmäistä lähipäivää. Lähes kaikki olivatkin perehtyneet materiaaliin lähipäiville tullessaan .

Ensimmäisinä lähipäivinä keskityttiin pitkälti menetelmäharjoituksiin. Toisena päivänä ryhmälle esiteltiin A&O-oppimisympäristö. Tarkoituksena oli muodostaa foorumi, jossa jakaa ajatuksia, kokemuksia ja havaintoja ja siten oppia toinen toisiltaan. Kuten edellä kävi ilmi, oppimisympäristön käyttö jäi kuitenkin ennakoitua vähäisemmäksi. Lähipäivillä oppimisympäristöön perehtymiselle varattu aika oli selkeästi liian lyhyt.

Verkkopohjainen oppimisympäristö kuitenkin varmasti tukee koulutusprosesseja, joissa on rajallinen määrä lähipäiviä. Parhaimmillaan se tarjoaa foorumin, jolla toimia ajasta ja paikasta riippumatta. Romppanen ja Saunio korostavat, että verkkopohjaisessa oppimisympäristössä työskentely ei kuitenkaan onnistu ilman vahvaa ohjausta (Romppanen & Saunio 2004, 46). Tämä on syytä huomioida vastaavia koulutushankkeita suunniteltaessa.

Verkkopohjaisessa oppimisympäristössä työskentelyä voidaan helpottaa panostamalla ympäristön selkeyteen ja helppokäyttöisyyteen. Eräs parannus voisi olla se, että keskustelutilaan luotaisiin vähemmän kansioita, esimerkiksi ”Yleinen” asiapitoiselle keskustelulle ja ”Kahvila” vapaamuotoisemmalle ajatusten tuulettamiselle. Verrattuna *Ehkäisevän päihdetyön perusteet* -verkkokurssiin, prosessikoulutuksessa kansioita oli huomattavasti vähemmän. Koulutettavilta tuli

kahdensuuntaista palautetta: toisaalta kiiteltiin selkeää rakennetta roolien mukaisiin kansioihin, toisaalta niitä koettiin olevan liikaa.

Ohjaajien usein pohtima kysymys oli, miten saada myös ”hiljaisemmat” äänet kuuluville istunnoissa. Tämä on tärkeää varsinkin silloin, kun osallistujia on paljon. Osallistujien järjestäminen pöytäkuntiin on eräs hyvä keino. Tilaajalta on hyvä saada tietoa osallistujista. Vaikka äänten esille saaminen on yksi ennakkointidialogien tavoite, se ei vielä itsessään riitä. Dialogisisuuden lopuksi on hyvä jättää tilaa vapaammalle pienissä ryhmissä käytävälle ”porinalle”, jolla voidaan myös osallistaa ihmisiä, jotka eivät osallistuneet varsinaiseen dialogiin. Teemoitus on hyvä aloittaa tämän porinan purulla.

Viimeisenä lähipäivänä keskityttiin jakamaan kokemuksia suunnittelupalavereiden toteuttamisesta eri roolien näkökulmasta. Koulutettavien ajatuksia saatiinkin hyvin esiin päivän dialogisen toteutuksen avulla. Ennakkotehtävänä koulutettavilla oli lukea jo lukupakettiinkin sisältynyt Kartta ja kompassi -opas uudelleen ja pohtia, kuinka kehittää sitä dialogisempaan suuntaan. Koulutettavat kommentoivat aihetta melko niukasti, mutta opas on sittemmin tullut päivitettyksi muiden koulutukseen liittyvien havaintojen avulla.

Koulutettavilta oli hieno saavutus oman työn ohella suoriutua tästä koulutusprosessista, jonka aikataulu kieltämättä oli tiukka. Siinä mielessä toteutukseen voidaan olla tyytyväisiä. Kuitenkin mukana olleiden kuntien kannalta oleellisin kysymys on, syntyikö sellaisia oppimisen ja kehittämisen tiloja, joissa viedä strategiaa eteenpäin? Menetelmä ei ole itseisarvo, vaan väline monialaisen tilan luomiselle. Tähän kysymykseen palataan raportin viimeisessä luvussa.

MENETELMÄN TOIMIVUUS PÄIHDESTRATEGIATYÖSSÄ OSALLISTUJIIEN PALAUTTEIDEN VALOSSA

Jokaisesta tässä prosessissa toteutetusta suunnittelupalaverista kerättiin niihin osallistuneilta henkilöiltä palaute välittömästi istunnon loputtua. VERKin käyttämää palautelomaketta muokattiin tähän prosessiin sopivaksi (ks. liite 4). Kolmessa ketjussa järjestettiin kaikkiaan 13 suunnittelupalaveria, joista saatiin palautteita yhteensä 132 kappaletta.

Palautelomakkeessa oli yhdeksän kysymystä asteikkoarviontina, joissa vastaajaa pyydettiin merkitsemään mielestään sopivin vaihtoehto välillä 1–10. Nämä kysymykset keskiarvoineen näkyvät kuviossa 2. Kaikkien vastausten keskiarvo nousi kussakin ketjussa varsin korkeaksi. Itä- ja pohjoisketjuissa keskiarvoksi tuli tasan 8 ja länsiketjussa se oli hieman alhaisempi eli 7,7.

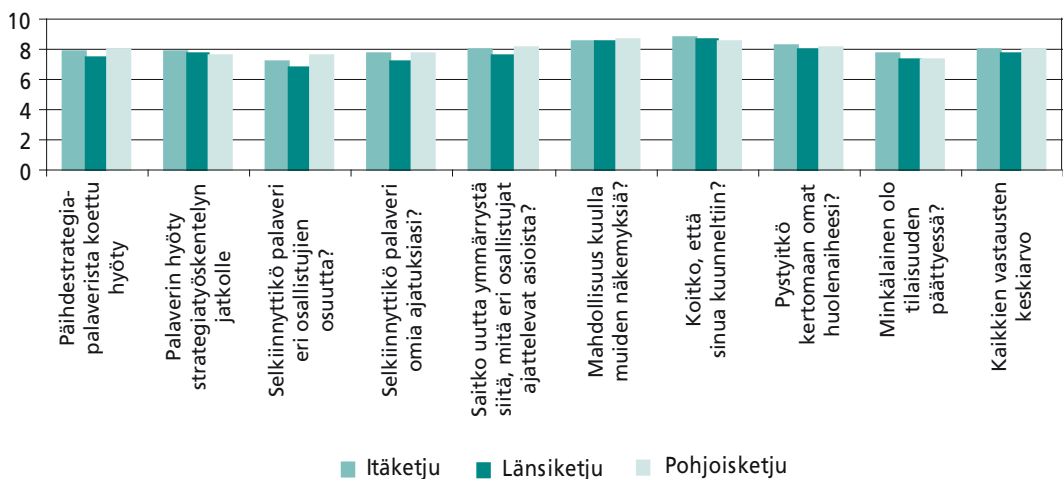
Asteikkoarvioinnit kuvaavat osallistujan kokemuksia ja vaikutelmia istunnosta, joka on toteutettu ennakointidialogeilla. Palautelomakkeessa kysytään esimerkiksi kuinka hyödylliseksi osallistuja koki palaverin, mutta mahdollisia hyötyjä ei pyydetä konkretisoimaan.

Asteikkoarviointeja seurasi kysymyspari, joissa kartoitettiin syntyikö hyvää tulevaisuutta ja siihen liittyviä toimia koskeva suunnitelma. Jos vastaus oli kielteinen, kysyttiin, saatiinko hyviä aineksia suunnitelman tms. teolle.

Lisäksi lomakkeessa oli yksi avokysymys, johon tuli niin vähän vastauksia, ettei niitä tässä erikseen käsitellä. Lopuksi vastaajia pyydettiin ilmoittamaan oliko kyseessä kunnan päihdestrategian päivittämisestä, uuden strategian suunnittelusta tai muusta, esimerkiksi strategian jonkin osan tarkastelusta.

Kysymyslomakkeeseen saattoi halutessaan merkitä vastaajatiedot anonymisti ja merkittävässä osassa lomakkeita näin oli tehtykin. Suurin osa osallistujista edusti kuntien hallintokuntia; sosiaali- ja terveystoimi oli mukana lähes jokaisessa suunnittelupalaverissa. Myös opetus- ja nuorisotoimen edustajia oli mukana useassa palaverissa. Perinteisistä sidosryhmistä poliisi ja seurakunnat osallistuivat muutamiin palavereihin. Osallistujia oli lisäksi elinkeinoelämästä, järjestöistä sekä lautakunnista.

Itäketjussa vastaajia on selvästi vähemmän kuin kahdessa muussa ketjussa, vaikka tässä ketjussa oli neljä kuntaa, kun kahdessa muussa oli kolme. Itäketjun palaverit toteutuvatkin suhteellisen pienellä osallistujamäärällä, yhdessäkään palaverissa ei ollut kymmentä osallistujaa. Pohjois- ja länsiketjuissa oli kummassakin kaksi erittäin suurta palaveria, mikä nostaa vastaajien

KUVIO 2. Kaikkien kysymysten keskiarvo, vastaajat N = 132

määrää. Tässä luvussa tarkastellaan kuitenkin ketjujen vastauksia rinnakkain, vaikka ketjujen vastaajamäärät vaikuttavat luonnollisesti prosenttijakaumiin.

Tässä luvussa keskitytään tarkastelemaan menetelmän toimivuutta päihdestrategian kannalta erityisesti seuraavien teemojen kautta, joita lomakkeen seitsemän ensimmäistä kysymystä luotaavat:

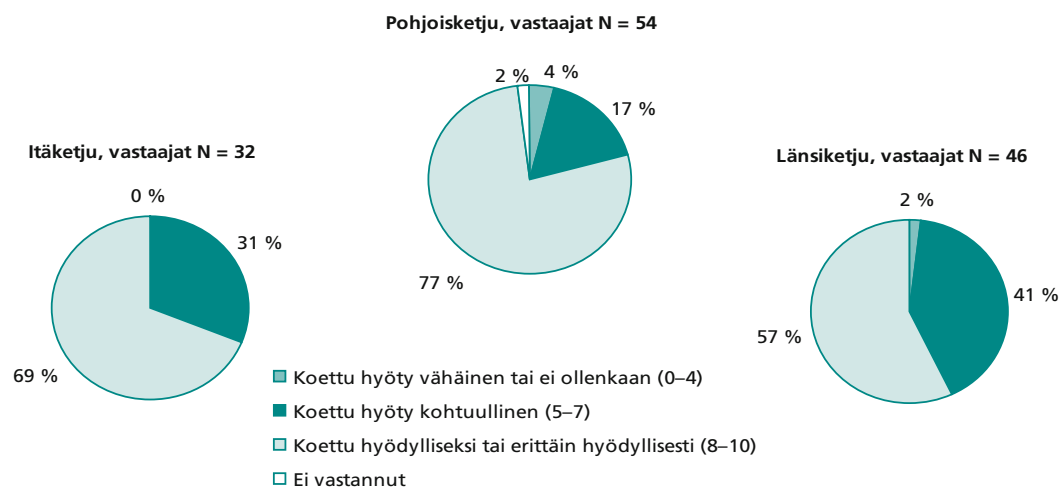
- palaverin hyödyllisyys
- palaverin tuottama selkeys
- palaverin tuottama uusi ymmärrys ja
- muiden näkemysten kuuleminen sekä kokemus kuulluksi tulemisesta.

Palautteista ei poimita kokemuksia yksittäisistä palavereista, vaan aiheesta luodaan yleiskatsaus vertailemalla kolmen ketjukokonaisuuden vastauksia. Yllä mainittua neljää teemaa havainnollistetaan kuvioilla. Jokaisen ketjun vastausprosentit on merkitty erikseen. Tiukkoja johtopäätöksiä ei tässä ole mahdollista tehdä, mutta aineistosta nousee pohdittavaa, huomioita ja kiinnostavia kysymyksiä.

Palaverin hyödyllisyys

Kysymyslomakkeen kahdessa ensimmäisessä kysymyksessä kartoitettiin osallistujien käsitystä palaverin hyödyllisyydestä sekä osallistujalle itselleen että strategiatyöskentelyn jatkoa ajatellen.

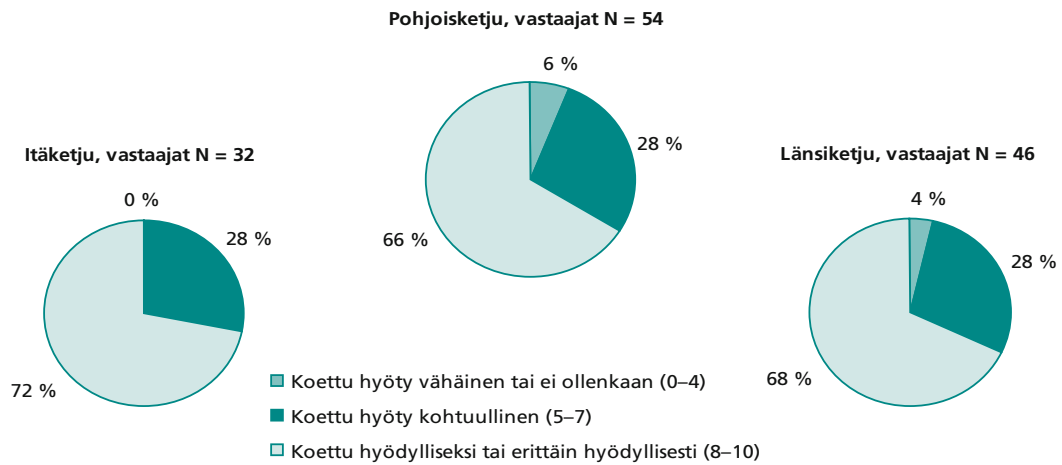
Kuviossa 3 näkyy kunkin ketjun vastaukset kysymykseen tilaisuuden hyödyllisyydestä. Suuri osa vastaajista oli kokenut tilaisuuden hyödylliseksi tai erittäin hyödylliseksi, itäketjussa kukaan vastaajista ei ollut kokenut tilaisuutta hyödyttään vähäiseksi tai kokonaan hyödyttömäksi.

KUVIO 3. Päihdestrategiapalaverista koettu hyöty

Valtaosa vastaajista koki tilaisuuden hyödylliseksi tai erittäin hyödylliseksi strategiatyöskentelyn jatkon kannalta (ks. kuvio 4). Itäketjussa ei tässäkään kohdassa kukaan vastaajista ilmoittanut tyytymättömyyttään, länsiketjussa neljä ja pohjoisketjussa kuusi prosenttia vastaajista piti tilaisuuden antia strategiatyöskentelylle vähäisenä tai hyödyttömänä.

Ketjutasolla tarkasteltuna palaute osoittaa, että tulevaisuuden muisteluna toteutettuja suunnittelupalavereita pidettiin hyödyllisinä ja niiden nähtiin palvelevan päihdestrategiaprosessia. Jotta hyödyllisyys konkretisoituisi, on palaverin lopuksi sovittava seuraavat askeleet: miten edetään, millä joukolla aihetta työestetään eteenpäin ja kuka on vastuuhenkilö? Nämä kysymykset eivät saa jäädä vastausta vaille.

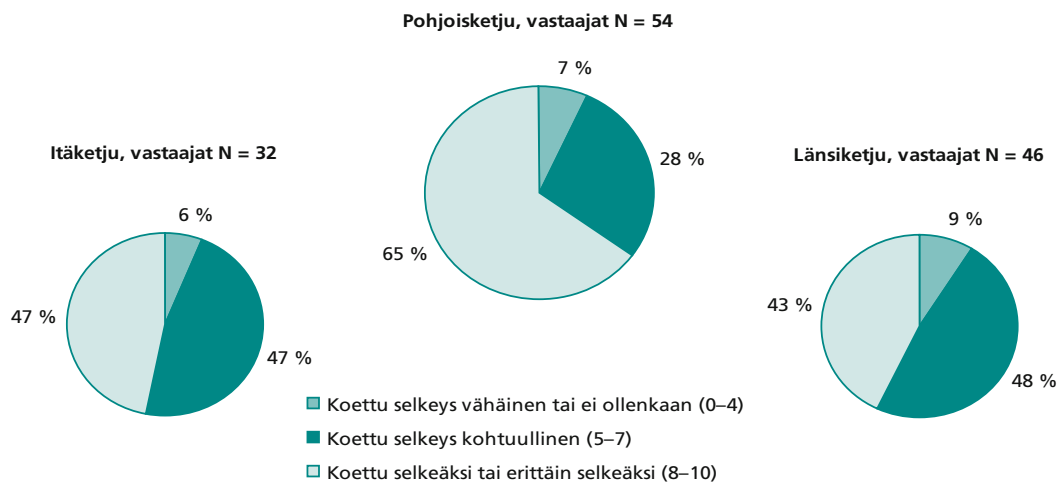

KUVIO 4. Palaverin hyödyllisyys strategiatyöskentelyn jatkon kannalta

Palaverin tuottama selkeys

Ennakointialoogien keskeisenä pyrkimyksenä on tuottaa selkeyttä käsiteltävään asiaan. Tämän vuoksi menetelmän rakenne on itsessään selkeä: perussääntönä on, että jokainen puhuu ja kuuntelee vuorollaan. Niinpä on luontevaa kartoittaa osallistujien kokemusta siitä, tuottivatko suunnittelupalaverit selkeyttä päihdestrategiaprosessiin. Osallistujilta kysyttiin, selkiyttikö palaveri eri osallistujien osuutta (rooleja) ja selkiyttikö se omia ajatuksia aiheesta.

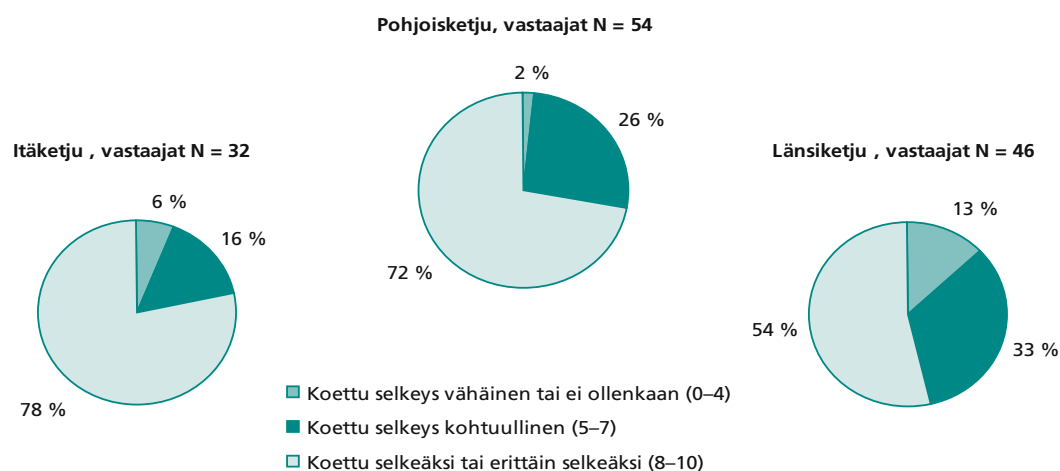
Kuviossa 5 näkyy selkeästi ero ketjujen välillä siinä, kuinka merkittävästi palaverien nähtiin tuoneen selkeyttä eri osallistujien rooleihin. Pohjoisketjussa valtaosa vastaajista koki tilaisuuden tuottaneen selkeyttä eri osallistujien rooleihin, kun taas itä- ja länsiketjuissa alle puolet vastaajista ilmoitti tilaisuuden selkiyttäneen osallistujien roolia. Kaikissa kolmessa ketjussa alle kymmenen prosenttia vastaajista näki tilaisuuden selkiyttäneen rooleja vähän tai ei ollenkaan.

KUVIO 5. Eri osallistujien osuuden selkiytyminen palaverin tuloksena

Osallistujien omat ajatukset selkiytyivät kussakin ketjussa selvästi enemmän. Itä- ja pohjoisketjuissa kolme neljästä koki palaverin selkiyttävän omia ajatuksiaan huomattavasti. Länsiketjussa selvästi alle puolet vastaajista koki ajatustensa selkiytyneen erittäin paljon ja noin puolet vastaajista ilmoitti ajatustensa selkiytyneen kohtuullisesti (ks. kuvio 6).

Vastauksiin voi vaikuttaa se, että palautteet kerätään välittömästi istunnon lopuksi. Suhteellisen lyhyessä ajassa on kuultu paljon asioita, jotka eivät välttämättä ole vielä ehtineet jäsenyä selkeiksi kokonaisuuksiksi. Vastaukset saattaisivat olla toisennäköisiä, jos asiaa kysyttäisiin esimerkiksi viikon kuluttua palaverista.

KUVIO 6. Omien ajatusten selkiytyminen palaverin tuloksena

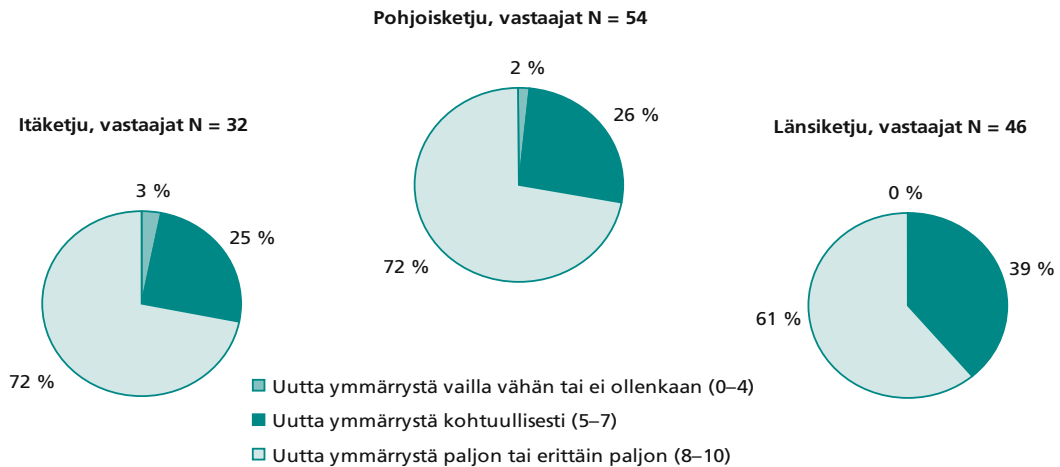
Palaverin tuottama uusi ymmärrys

Ennakointidialogien rakenne mahdollistaa moniäänisen dialogin. Ääniä tuottavat niin toiset osallistujat kuin heidän ajatustensa kuulemisen herättämä oma päänsisäinen dialogi. Toisten pohdintojen kuunteleminen tietäen, että oma vuoro tulee, luo mahdollisuuden uuden ymmärryksen syntymiselle. Osallistujat eivät suinkaan yhtäkkiä oivalla käsiteltävänä olevaa asiaa samalla tavalla, vaan jaettu tilanne antaa mahdollisuuden muodostaa tätä uutta ymmärrystä

Osallistujilta kysyttiin, syntyikö uutta ymmärrystä eri osallistujien ajattelusta. Kuviossa 7 näkyy vastaukset ketjuittain. Itä- ja pohjoisketjujen vastausjakaumat ovat lähes identtiset: yli 70 prosenttia vastaajista koki uutta ymmärrystä syntyneen paljon tai erittäin paljon. Länsiketjussa 61 prosenttia koki uutta ymmärrystä syntyneen paljon tai erittäin paljon ja 39 prosenttia vastaajista kohtuullisesti.

On mielenkiintoista havaita, että suuri osa vastaajista kussakin ketjussa koki palaverin synnyttävän selkeästi lisää ymmärrystä toisten ajattelusta, mutta toisaalta kahdessa ketjussa, itä- ja länsiketjussa, alle puolet vastaajista koki muiden osallistujien roolin selkiytymistä. Tämä saattaa kertoa siitä, että varsinaisessa dialogiosuudessa on kuultu paljon ääniä ja voitu muodostaa uutta ymmärrystä käsiteltävästä asiasta, mutta lähiajan suunnitelmaa ei ole oikein saatu hahmoteltua varsinaisen dialogiosuuden jälkeen. Se kertoo myös tarkentavien kysymysten esittämisen haasteellisuudesta, sillä juuri niillä haetaan konkreettisia tekoja osallistujilta. Konkreettiset teot selkiyttävät osallistujien rooleja.

Edellä kuvattua vasten onkin mielenkiintoista tarkastella palautelomakkeen kysymysparia (kysymykset 10 ja 11), jossa kysyttiin lähiajan suunnitelman syntymistä tai aineiden saamista suunnitelmalle, jos sitä ei nyt syntynyt. Tämä kysymyspari ei tainnut olla selkeimmästä päästä.

KUVIO 7. Uutta ymmärrystä eri osallistujien ajattelusta palaverin tuloksena

Peräti neljännes kaikista vastaajista vastasi kyllä molempiin kysymyksiin, kun kysymykseen 11 oli tarkoitus vastata, mikäli lähiajan suunnitelmaa ei ollut syntynyt.

59 prosenttia pohjoisketjun vastaajista ilmoitti lähiajan suunnitelman syntyneen ja 41 prosenttia katsoi palaverin tuottaneen aineksia lähiajan suunnitelman teolle. Länsiketjun vastausprosentit olivat lähes samat: 61 prosenttia totesi lähiajan suunnitelman syntyneen ja 39 prosenttia sai aineksia suunnitelman teolle. Itäketjussa vastaavat prosenttiluvut olivat 43 (lähiajan suunnitelma) ja 57 (aineksia suunnitelmaan).

Ennakointialogien toteuttamisessa dialogiosuudesta keskusteluosuuteen siirtyminen vaikuttaa haasteelliselta. Tässä tarvitaan vetäjäparin ja tilaajan yhteistyötä. Dialogiosuuden lopuksi on hyvä yhdessä tilaajan kanssa kerrata dialogista nousseet teemat, joiden tiimoilta lähiajan suunnitelmaa aletaan hahmotella. Hyväksi käytännöksi on osoittautunut myös erillisten teemoittajien käyttö. Teemoittaja voi olla tilaaja tai joku toinen tilaajan kanssa sovittu henkilö, joka keskittyy seuraamaan dialogia osallistumatta itse siihen. Prosessikoulutuksessa havaittiin myös, että dialogisuuden jälkeen on hyvä antaa mahdollisuus osallistujille ja muille läsnäolijoille hetken aikaa porista pienissä ryhmissä dialogin herättämistä ajatuksista. Nämä on hyvä lopuksi koota ja tästä on luontevaa siirtyä teemoittamiseen ja lähiajan suunnitelman hahmottamiseen.

VERK on juuri tehnyt valtakunnallisen koonnin välittömistä palautteista vuosina 2004 - 2005 tulevaisuuden muistelulla toteutetuista suunnittelupalavereista. Palavereita oli yhteensä 69 ja vastaajia 926. Palautteista ilmeni sama tulos: muiden osallistujien osuus ei selkiytynyt samassa määrin kuin syntyi uutta ymmärrystä heidän ajattelustaan (ks. liite 7).

Muiden näkemysten kuuleminen ja kokemus kuulluksi tulemisesta

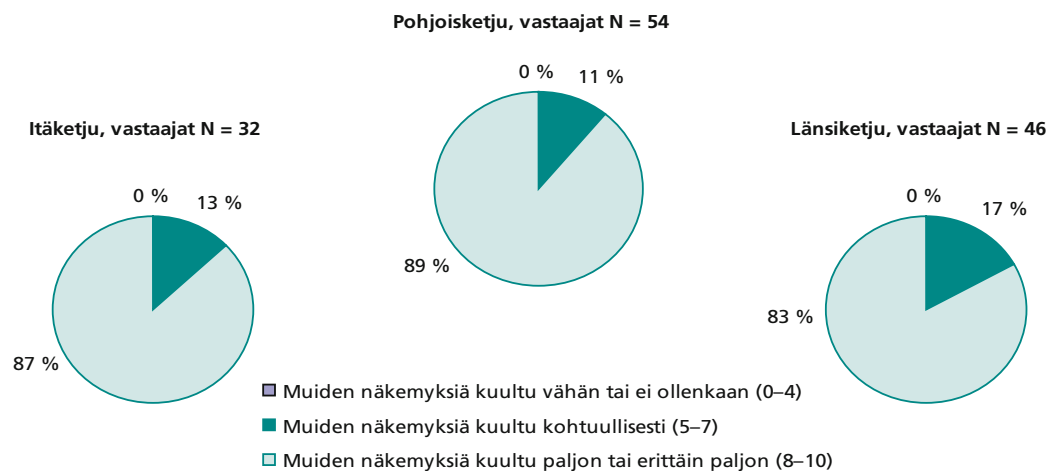
Vetäjäparin työskentely vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten dialogiseen istuntoon osallistuvat ihmiset kuulevat toistensa ajatuksia ja kokevat itse tulleensa kuulluksi. Usein erilaissa suunnittelupalavereissa menee tarpeettomasti energiaa sen jännittämiseen, saadaanko asiat käsiteltyä. Ennakointialogeissa vetäjäpari huolehtii palaverin kulusta ja he rakentavat istunnon sananmukaisesti vuoropuheluksi ja vuorokuunteluksi (Seikkula & Arnkil 2005, 62).

Toinen vetäjästä tavallaan kytkeytyy kulloinkin vuorossa olevaan haastateltavaan ja tukee tämän äänen ajattelua. Toinen kirjaa kuulemaansa vuoropuhelua julkisesti ylös. Ennakointialogien ainutlaatuisuus on siinä, että toiset saavat kuulla tämän ajattelun ja voivat saada siitä vaikutelmia

omaan ajatteluunsa. Ja taas tuo perussääntö – puhumisen ja kuuntelun erottaminen – tukee prosessia, jossa ajatukset ikään kuin muotoutuvat puhuttaessa (ks. Seikkula & Arnkil 2005, 62).

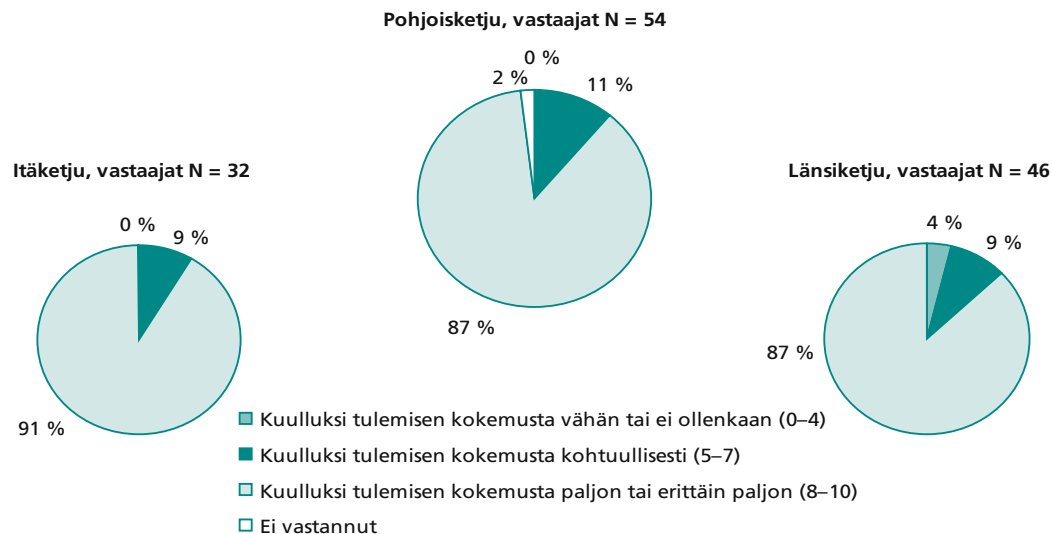
Seikkula ja Arnkil korostavat, että dialogisuus edellyttää responsiivisuutta: vastaukseen suuntautumista ja vastavuoroisuutta.. Dialogisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää, että vetäjät kuuntelevat ja haastattelevat osallistujia yksilöinä. Vetäjien tapa kysyä on heidän dialogisuuttaan. Vaikka kysymysrunko on kaikille sama, kuunteleva ja herkkä vetäjä osaa kysyä kultakin kysymykset siten, että ne muotoutuvat sen mukaan, mitä haastateltava sanoo. Tätä responsiivisuutta edistää vielä se, ettei vetäjän tarvitse tehdä tulkintoja tai päätelmiä sanotusta, vaan hän voi keskittyä edistämään kuulemista ja kuulluksi tulemistä. (Seikkula & Arnkil 2005, 68.)

Yleensä ennakkointidialogeista kerätyissä palautteissa toisten näkemysten kuuleminen ja kuulluksi tulemisen kokemus korostuvat selkeästi, niin myös prosessikoulutuksen palautteissa. Kuviossa 8 näkyy hyvin samankaltaiset prosenttijakaumat: itä- ja pohjoisketjuissa lähes 90 prosenttia vastaajista koki kuulleensa muiden näkemyksiä paljon tai erittäin paljon ja länsiketjussa yli 80 prosenttia vastaajista ilmoitti samoin. Loput kunkin ketjun vastaajista ilmoitti kuulleensa toisia kohtuullisesti eikä kukaan vastaajista antanut tässä kohtaa alhaista arviointia (0–4).

KUVIO 8. Muiden näkemysten kuuleminen

Suurin osa eli noin 90 prosenttia vastaajista koki tulleen hyvin kuulluksi ja loputkin vastaajista koki tulleen kuulluksi kohtuullisesti. Länsiketjussa esiintyy poikkeava piirre: kaksi vastaajaa (= 4 %) koki tulleen vähän tai ei lainkaan kuulluksi (ks. kuvio 9).

KUVIO 9. Kokemus kuulluksi tulemisesta

Palautteista ilmenee se, että tulevaisuuden muistelun rakenne selkeästi tukee toisten kuulemista ja omaa kuulluksi tulemisen kokemusta. Menetelmä itsessään ei kuitenkaan riitä, vaan vetäjäparilta vaaditaan vahvaa sensitiivisyyttä ja responsiivisuutta. Palautteiden valossa tässä on onnistuttu erittäin hyvin.

POHDINTAA JA SUOSITUKSIA

Päihdestrategiatyöskentely on monia kunnan toimijoita ja sidosryhmäkumppaneita koskeva prosessi. Tämän koulutushankkeen ensisijaisena tavoitteena oli tukea kuntatoimijoiden päihdestrategiaprosesseja tarjoamalla heille konkreettinen väline, joka on käyttökelpoinen juuri tällaisen monialaisen toiminnan suunnittelussa. Ennakointidialogeista tulevaisuuden muistelu on osoittautunut toimivaksi välineeksi erilaisissa suunnittelutilaisuuksissa.

Tulevaisuuden muistelu sopii hyvin tilanteeseen, jossa ollaan käynnistämässä strategiaprosessia tai suunnitellaan valmistuneen strategian maastouttamista. Se on erinomainen menetelmä tilanteissa, joissa tarvitaan useiden tahojen näkemyksiä käsiteltävästä asiasta. Tarvitaan kohtamisen foorumeita ja niissä puolestaan rajan ylityksen välineitä, vuorovaikutusta ja dialogisuutta tukevia työkaluja.

Tässä koulutusprosessissa järjestetyistä suunnittelupalavereista kerättyjen osallistujapalautteiden valossa tulevaisuuden muistelulla toteutetut palaverit palvelivat kuntien päihdestrategiaprosesseja. Tilaisuudet koettiin hyödyllisiksi, niissä koottiin eri toimijoiden ajatuksia päihdestrategiaprosessista ja ne synnyttivät yhteistä ymmärrystä.

Koulutettavat antoivat itsearvioinneissaan sekä koulutuspalautteissaan kiitosta siitä, että menetelmä mahdollisti moniäänisen dialogin. He toivat vahvasti esille myös sen, että tällä menetelmällä saatiin esille strategian kannalta ehkä keskeisimmän tason eli ruohonjuuritason toimijoiden ääni. Tämä on strategiaan sitoutumisen kannalta erittäin tärkeää: ne tahot, jotka käytännössä toimeenpanevat strategioiden linjaukset, on saatava alusta asti kuulluiksi.

Saini Mustalampi (2001, 52–53) käsittelee raportissaan strategian toimeenpanoa estäviä ja edistäviä tekijöitä. Sitoutuminen tai sitoutumattomuus strategiaan on yksi sen toimeenpanon kannalta keskeisimmistä asioista. Jos strategian suunnitteluun ja lähtökohtien valmisteluun osallistuvat vain harvat, on sitoutuminen linjauksiin luonnollisesti vähäistä. Pahimmillaan ne koetaan ylhäältä annetuiksi kentälle kaadetuiksi toiminnan hankaloittajiksi.

Koulutettavat kokivat menetelmän tehokkaaksi tietojen ja ideoiden kartoitusvälineeksi, jolla saatiin hyvinkin laajan joukon äänet tavoitettua suhteellisen lyhyessä ajassa. Myös uusia yhteistyötahoja saatiin mukaan dialogiin. Muutamassa palautteessa ilmoitettiin, että strategiaprosessi oli käynnistynyt tehokkaasti ja työnjaosta oli saatu sovittua.

Tulevaisuuden muistelu vaikuttaa erityisen toimivalta tilanteissa, joissa ollaan prosessin alkuvaiheessa. Ennakointidialogit eivät ole päätöksenteon välineitä, vaan niiden avulla saadaan tehokkaasti ja laajalti eri toimijoiden käsityksiä ja näkemyksiä päihdekysymyksistä esille. Eikä vain viranomaisten, vaan muiden sidosryhmien ja kuntalaisten näkemyksiä. Nämä toimivat pohjana päihdetyötä linjaaville strategioille.

Tästä koulutusprosessista saatujen kokemusten valossa hyödyt kuntien päihdestrategiatyölle voidaan tiivistää seuraavasti:

- moniäänisen keskustelun aikaansaaminen
 - o usean toimijatahon, myös uusien yhteistyökumppaneiden kuuleminen
 - o strategian toimeenpanon kannalta keskeisen tahon, perustason toimijoiden, kuuleminen
 - o uusien näkökulmien esille saaminen
- tehokkuus
 - o lyhyessä ajassa suurenkin osallistujajoukon kuuleminen aidossa dialogissa
 - o nopeasti prosessin kannalta merkittävät ideat ja näkökulmat esille
 - o strategiatyöskentely saadaan tehokkaasti käyntiin ja prosessin etenemisestä voidaan sopia

- strategiaan ja -työskentelyprosessiin sitoutuminen
 - o aito dialogi luo osallistujille tasavertaiset vaikuttamismahdollisuudet (minun ajatuksillani on merkitystä).

Välittömistä osallistujapalautteista nousi myös esille sekä suunnittelupalaverien toteuttamisen että strategiaprosessin jatkon kannalta merkittäviä haasteita. Yksi ennakointidialogien tavoitteista on tuottaa selkeyttä ja uutta ymmärrystä käsiteltävänä olevaan asiaan, tässä tapauksessa kunnan tai seutukunnan päihdestrategian työstämiseen. Suunnittelupalaverit auttoivat ymmärtämään toisten toimijoiden ajattelutapaa, mutta roolit eivät silti aina selkiytyneet. Varsinaisen dialogiosuuden jälkeen siirrytään keskusteluosuuteen, jossa on tarkoitus hahmottaa lähiajan suunnitelmaa. Vaikka dialogiosuudessa olisi kuultu ääniä paljonkin, ei niistä välttämättä saada keskustelussa hahmoteltua suunnitelmaa. Osa koulutettavistakin toi esiin, että konkretian esille saaminen oli hankalaa.

Mielenkiintoinen palautteissa ilmennyt ristiriita oli se, että kuitenkin monissa vastauksissa nähtiin lähiajan suunnitelman syntyneen tai ainakin sille saatiin aineksia. Toisin sanoen strategiaprosessin etenemiselle on saatu aineksia varsinaisessa dialogissa, mutta niiden konkretisointi keskusteluosuudessa ei ole aina onnistunut.

Huolellisella ennakkovalmistautumisella ja suunnittelulla voidaan varmistaa suunnittelupalaverin onnistuminen. Huomioimalla seuraavat seikat varmistetaan se, että jatkotyöskentelylle saadaan aineksia:

- huolellinen tilauskeskustelu:
 - o mihin palaverilla pyritään? mikä on fokus?
 - o aiheen kannalta keskeisten tahojen määrittely eli keitä kutsutaan palaveriin?
 - o ajankohta, tilan valinta ja muista käytännön asioista sopiminen
- turvallisen ilmapiirin luominen suunnittelupalaverille:
 - o riittävästi aikaa palaverille
 - o tilaajan aiheeseen orientoiva avauspuhe
 - o vetäjäparin asemointi ja rooli
 - o osallistujien esittäytyminen
 - o työskentelymallin riittävä kuvaus
 - o selkeä siirtyminen tulevaisuuteen, josta käsin hyvää tilannetta muistellaan
- huolellinen siirtyminen dialogiosuudesta keskusteluosuuteen:
 - o selkeä paluu nykyhetkeen
 - o vapaan porinan avulla dialogiosuudesta nousseiden teemojen pohdinta
 - o erillisten teemoittajien käyttäminen, esim. tilaaja voi toimia teemoittajana
 - o kirjaajan ja teemoittajan yhteinen koonti keskeisistä teemoista ja näkökulmista jatkotyöskentelyn tueksi
- jatkosta sopiminen:
 - o jatkotyöskentelyn kannalta keskeisten toimijoiden määrittely
 - o seuraavasta palaverista sopiminen, tulevaisuuden muistelu voidaan myös järjestää osana laajempaa seminaaria tai työkokousta, jolloin siitä nousseita teemoja päästään heti työstämään eteenpäin
 - o muistion laadinta.

Palautteiden ja koulutettavien kokemusten perusteella tulevaisuuden muistelu menetelmänä vaikuttaa päihdestrategiaprosessin kannalta hyödylliseltä. Täytyy muistaa, että tämä kuva syntyy välittömästi palaverien lopuksi kerätyistä palautteista ja kokemuksista. Jatkon kannalta koulutukseen osallistuneiden kuntien kannalta tärkeä kysymys on, syntyikö sellaisia oppimisen ja kehittämisen tiloja, joissa viedä strategiaa eteenpäin? Miten selvittää mahdollisista esteistä? Menetelmä on väline monialaisen tilan luomiselle, ei itseisarvo.

Näihin kysymyksiin saadaan joitain vastauksia syksyllä 2006, jolloin koulutettavat kokoon-tuvat palauteseminaariin, jossa tarkastellaan kunkin kunnan strategiaproessin edistymistä. Erikoissuunnittelija Pia Romppanen käynnistää samaan aikaan aiemman strategiakatsauksensa (Romppanen 2005) jatkoksi selvityksen, jossa tarkastellaan muutamien kuntien päihdestrategia-prosesseja syvemmin ja tähän on suunniteltu ottaa mukaan joitakin tähän koulutusprosessiin osallistuneita kuntia.

Koulutusprosessina tämä hanke vaikuttaa onnistuneen varsin hyvin. Koulutettavat itse arvioivat saamansa koulutuksen hyödylliseksi sekä perustyönsä että kuntansa strategiatyön kannalta. Käytännön järjestelyt saivat kiitosta, vaikka lähipäivien tiukasta aikataulusta tuli joita-kin kommentteja. Koulutettavat joutuivat melkoisen haasteen äärelle vetäessään ensimmäisenä ennakoitdialoginaan kunnan päihdestrategiaan liittyvän suunnittelupalaverin. Palautteiden valossa he näyttävät onnistuneen tässä vaativassa tehtävässä varsin hienosti.

Osallistuminen tällaiseen menetelmäkoulutukseen oman perustyön ohella on vaativa pon-nistus. Verkkoympäristössä opiskelu mahdollistaa yhdessä oppimisen ja kokemusta jakamisen tavalla, joka ei aiemmin ole ollut mahdollista. Verkkopohjaisen A&O-oppimisympäristön käyttö jäi koulutettavilta toivottua vähäisemmäksi, mikä johtunee siitä, että siihen perehdyttäminen jäi liian vähäiseksi. Tämän koulutuksen ohjaajien mielestä tällaiset verkkosovellukset tukevat kuitenkin oppimista ja ovat erinomainen mahdollisuus myös muissa vastaavissa koulutusprosesseissa. Sen avulla lähipäiviä voidaan toteuttaa vähemmän, mikä kustannuksia ja aikaa.

Verkkopohjainen työskentely vaatii kuitenkin ohjaamista; koulutettavia ei voi jättää oman aktiivisuutensa ja kiinnostuksensa varaan. Tarvitaan joku, joka ohjaa ja kannustaa verkossa työskentelyyn.

Kunnat tarvitsevat tukea päihdestrategiatyössään. Oleellisinta ei kuitenkaan ole tietyn asiakirjan aikaansaaminen, vaan hyvän strategian aikaansaama ohjausvaikutus toimintaan ja sen myötä kuntalaisen hyvinvoinnin edistäminen. Kuntien strategiatyöskentelyn tueksi laadittu Kartta ja kompassi -opas päivitettiin dialogisempaan suuntaan tämän koulutusprosessin myötä. Teknispainotteinen opas kaipaa vielä konkreettisia esimerkkejä siitä, mitä kunnissa tehdään päihdestrategiaa suunnitellessa ja toteuttaessa. Prosessikoulutukseen osallistuneiden kuntien strategioiden edetessä saadaan niiltä varmasti hyviä esimerkkejä päihdestrategiatyöstä.

Lähteet

Kirjallisuus ja muut painetut lähteet

- Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa & Arnkil, Robert (2000). Palvelujen dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Raportteja 253. Jyväskylä: Stakes.
- Kekki, Tuula (1998). Kuntien päihdestrategiat vuosina 1994–1998. Selvitys kuntien kirjallisista päihdetoimintaohjelmista. Aiheita 42/1998. Helsinki: Stakes.
- Kiviniemi, Kari (2000). Johdatus verkkopedagogiikkaan. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun A: tutkimusraportteja. Kokkola: Art-Print Oy.
- Lääninhallitusten keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2004. Lääninhallitusten suorittama toimialansa peruspalvelujen arviointi (2005). Sisäasiainministeriön julkaisuja 19/2005. Helsinki: Sisäasianministeriö, 115–132.
- Matikainen, Janne & Manninen, Jyri (2001). Aikuiskoulutus verkossa. Verkkopohjaisten oppimisympäristöjen teoriaa ja käytäntöä. Palmenia-kustannus. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Mustalampi, Saini (2001). Rajat ovat rakkautta – Kainuun lasten ja nuorten päihdetoimintastrategian toimeenpano kunnissa. Aiheita 5/2001. Helsinki: Stakes.
- Romppanen, Pia (2005). Katsaus kuntien päihdestrategioihin. Raportteja 2/2005. Helsinki: Stakes.
- Romppanen, Pia & Saunio, Arja-Leena (2004). Verkkopohjaisesta oppimisympäristöstä tukea kehittämistyöhön? Kokemuksia Ehkäisevän päihdetyön perusteet -verkkokurssista. Aiheita 21/2004. Helsinki: Stakes.
- Pantzar, Eero & Kangaslampi, Virpi (2003). Mitä jäi verkkoon? – AMU-oppimisportaalin suunnittelu ja arviointi. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisusarja A 1/03. Tampere: Cityoffset Oy.
- Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2005). Dialoginen verkostotyö. Tammi: Helsinki.

Julkaisemattomat lähteet

- Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa & Rautava, Marie (2005). Verkostokonsultin käsikirja. Luonnos 27.4.2005.
- Pyhäjoki, Jukka (2005). Verkostokonsultin käsikirja -luonnoksesta 27.4.2005 prosessikoulutettaville muokattu kooste.
- Tenkanen, Tuomas (2005). Palaveritiivistelmä 19.12.2005 koulutuksen lähipäivästä.

Elektroniset lähteet

- Alkoholiohjelma 2004–2007. <http://www.alkoholiohjelma.fi> [14.8.2006]
- Jylhä, Anna (2002). Verko-opetuksesta tukea yläasteelle ja lukioon – kokemuksia Osterinet-projekteista. http://www.osteri.net/materiaaleja/annan_lopputyo.pdf [14.8.2006]
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2002). Päihdepalvelujen laatusuosituksen. <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/paihdepalvelu/paihdepalv.pdf> [14.8.2006]
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2003). Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004–2007. <http://www.stm.fi/Resource.phx/hankk/hankt/tato/tato.htx.i806.pdf> [14.8.2006]
- Stakes (2006a). Verkostotutkimus ja kehittämismenettelyt. <http://groups.stakes.fi/VERK/FI/index.htm> [14.8.2006]
- Stakes (2006b). Neuvoa-antavat -verkkosivusto. <http://neuvoa-antavat.stakes.fi/FI/paihdepsy/index.htm> [14.8.2006]
- Stakes (2006c). Kartta ja Kompassi -strategiasuunnitteluopas. http://neuvoa-antavat.stakes.fi/FI/kehittaminen/suunnittelu/kartta_ja_kompassi.htm [14.8.2006]

PROSESSIKOULUTUKSEN OSALLISTUJAT 2005

Raittiustoimen johtaja Leena Miettinen/Lappeenranta
Seutukehittäjä Minna-Maria Behm/Lappeenranta
Projektityöntekijä Laura Manninen/Raahе
Mikko Qvist/Raahen sosiaalitoimi
Koulukuraattori Pirjo Reima/Kokemäki
Sosiaalityöntekijä Sirkku Kiesewetter/Harjavalta
Päihdeterapeutti Arja Laatikainen/Harjavalta
Lehtori Anja Sirén/SAMK
Sosiaalijohtaja Vesa Isoviita/Harjavalta
Päihdetyöntekijä Tiina Hurme/Asikkala
Erityisnuorisotyöntekijä Petra Kortelainen
Sosiaalityöntekijä Raija Hokkanen/Joutseno
Perhetyöntekijä Marjo Paakki/Joutseno (koulutuksessa aloittaneen Kari Tikan tilalle)
Sairaanhoitaja Mira Jussila/Tornio
Sairaanhoitaja Sini Peteri/Tornio (koulutuksessa aloittaneen Arja Meltauksen tilalle)
Vapaa-aikaohjaaja Hannele Hauta-aho/Alajärvi
Sosiaaliohjaaja Inkeri Keskitalo/Vimpeli
Osastonhoitaja Ritva Mattila/Salla
Psykologi Helena Katiska
Yksikön johtaja Anneli Pienimäki/Vantaa
Suunnittelija Marja Karvinen/Vantaa

Liite 2

Itsearviointi päihdestrategiadialogin vetämisestä

Toivomme sinun esittävän havaintojasi

- * metodista
- * dialogin sisällöstä
- * omasta työskentelystäsi

Mikä yllätti? Mikä tuntui toimivan? Mikä ei toiminut? Saitko eväitä omaan perustehtävääsi?
Muita havaintojasi

Mikä metodissa toimi/ei toiminut päihdestrategiatyön suunnittelussa?

Saitko käydystä dialogista viemisiä oman kuntaasi? Jos, niin mitä?

Yllättikö jokin omassa työskentelyssäsi? Kerro, olitko haastattelija vai kirjaaja?

Kerro lopuksi vielä, missä kunnassa dialogi vedettiin ja oliko kyseessä

- a) päihdestrategian päivittäminen, strategian nimi
- b) uuden strategian suunnittelu
- c) muu, esim. strategian jonkin osa-alueen tarkastelu

ENNAKOINTIDIALOGIEN KÄYTTÖ PÄIHDESTRATEGIATYÖSSÄ – PROSESSIKOULUTUS SYKSY 2005

- palautelomake

1. Koulutuksen hyödyllisyys oman työsi kannalta
2. Koulutuksen hyödyllisyys kuntasi päihdestrategiatyöskentelyn kannalta
3. Arviosi koulutuksen toteutuksesta (sisältö, oheislukemisto ja tehtävät, lähipäivät, dialogien seuraaminen ja toteuttaminen)
4. Arviosi A&O-verkkoympäristöstä (ulkoasu, käytettävyys, kiinnostavuus)
5. Minkälaisia neuvoja antaisit Stakesin kouluttajille esim. seuraaviin koulutusprosesseihin liittyen?

Liite 4

Suunnittelupalaverin palaute

Toivomme Sinun antavan palautetta pidetystä palaverista ja sen työskentelytavasta, jotta voimme kehittää sitä edelleen.

Vastaajatiedot (ei nimeä)

Toimi/virka: _____

Toimipaikka: _____

Kunta: _____

1. Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden? Arvioi sitä asteikolla 1–10. Ympyröi oikea vaihtoehto.

Täysin hyödytön 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyödyllinen

2. Millainen palaveri oli strategiatyöskentelyn jatkon kannalta?

Täysin hyödytön 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyödyllinen

3. Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

4. Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksiasi?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

5. Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä eri osallistujat ajattelevat asioista?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

6. Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden näkemyksiä?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

7. Koitko, että sinua kuunneltiin?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

8. Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

9. Minkälainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä strategiaproessin etenemisen suhteen?

Toivoton 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Toiveikas

10. Syntyikö palaverissa hyvää tulevaisuutta ja siihen liittyviä toimia ja yhteistoimintaa koskeva suunnitelma?

kyllä ei

11. Jos ei, niin saitteko hyviä aineksia tulevalle suunnitelman tms. teolle?

kyllä ei

12. Miten verkostopalaveria mielestäsi voisi vielä kehittää? Miten sitä voisi muuttaa vielä paremmaksi tai toimivammaksi?

13. Kerrotko lopuksi vielä, oliko tässä dialogisessa suunnittelupalaverissa kyse

- a) kunnan päihdestrategian päivittämisestä, strategian nimi
- b) uuden strategian suunnittelusta
- c) muusta, esim. strategian jonkin osan tarkastelusta

KIITOS!

Liite 5

KUTSU PÄIHDESTRATEGIAN SUUNNITTELUPALAVERIIN

Palaverin

pitoaika: _____

Paikka _____

Koollekutsuja _____

Suunniteltava asia/teema: _____

Palaveriin osallistuvat/kutsutut: _____

Etukäteistietoa palaveriin osallistujille

Palaverissa keskustelun kulusta huolehtivat Stakesin (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus) kouluttamat verkostokonsultit. Nimestään huolimatta heidän tehtävänsä ei ole konsultointi sanan perinteisessä merkityksessä, eivätkä he myöskään toimi asiantuntijoina. Asiantuntijuus syntyy/löytyy yhdessä. Verkostokonsultit huolehtivat tietyn rakenteen puitteissa palaverin etenemisestä siten, että jokaisella on mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia, ja myös mahdollisuus tulla itse kuulluksi. Verkostokonsultit ovat suunniteltavan asiaan suhteen ulkopuolisia, neutraaleja henkilöitä ja heitä sitoo vaitiolovelvollisuus palaverissa esiin tulleista asioista. Palaverissa tulevaisuus- ja ratkaisukeskeiset näkökulmat ovat keskeisiä. Jotta kaikkien kuulluksi tuleminen ja mahdollisimman monipuolisten näkökulmien esiintulo mahdollistuvat, palaveria varten on syytä varata aikaa kolme tuntia.

Etukäteisvalmisteluja ei tarvita.

Tervetuloa !

Kutsujan nimi, titteli ja yhteystiedot

Tilaaajan tehtävä ja vastuu

1. Sovi palaverin päivä ja aika eri tahojen kanssa.
2. Keskustele konsulttien kanssa. Konsultit ottavat sinuun yhteyttä.
3. Varaa riittävän iso kokoustila. Siellä tarvitaan:
 - kaksi pöytää (eivät välttämättömiä, tarvittava järjestys aikaansaataavissa muutoinkin)
 - tuolit kaikille
 - fläppitaulu (1–2)
 - tusseja
 - teippiä
 - mehua ja mahdollisesti hedelmiä/keksejä.
4. Lähetä kirjallinen kutsu hyvissä ajoin (katso kirjemallia).
5. Palaverin alussa:
 - toivota kaikki tervetulleiksi
 - kerro lyhyesti miksi olet kutsunut palaverin koolle ja mikä on huolenaiheesi tai päivän teema
 - kerro ketkä tai mitkä tahot on kutsuttu tilaisuuteen
 - anna puheenvuoro konsulteille (sovi etukäteen konsulttien kanssa kuka hoitaa osallistujien esittäytymisen).
6. Palaverin lopussa: sopikaa siitä ketkä saavat kopion kirjallisesta yhteenvedosta ja sopikaa tarvittaessa seurantalaveri.
7. Palaverin jälkeen: kootkaa tuki- tai toimintasuunnitelma fläppimuistiinpanojen pohjalta ja lähettäkää se kaikille, joille se oli sovittu lähetettäväksi.
8. Toteuttakaa laatimanne suunnitelma ja tilatkaa tarvittaessa seurantalaveri.

Palaverin muistioon on hyvä laittaa:

- aika, paikka ja osallistujat
- palaverin teema tai huolenaihe (kutsu liitteeksi)
- fläppikirjaukset sellaisenaan (otsikot, puhujat ja mitä kukin on sanonut)
- mahdollisesti sovitut palaverit (kuka koollekutsuja, milloin pidetään, ketä kutsutaan paikalle jne.)
- kuka toimii verkoston koordinaattorina jatkossa (ja kutsuu mahdollisen seurantalaverin koolle).

Konsulttien neuvottelu tilaaajan kanssa

Konsultit ottavat yhteyttä palaverin tilaajaan neuvotellakseen tarkemmin palaverin tarkoituksesta ja kulusta. Neuvottelu voi tapahtua puhelimitse tai tapaamisessa; sähköpostissa saatava tieto voi jäädä liian suppeaksi. Tilaaajan kanssa neuvoteltuaan konsultti kirjaa perustietolomakkeeseen ao. tiedot.

Kun konsulttina neuvottelet tilaajan kanssa, muista:

Yleiset asiat:

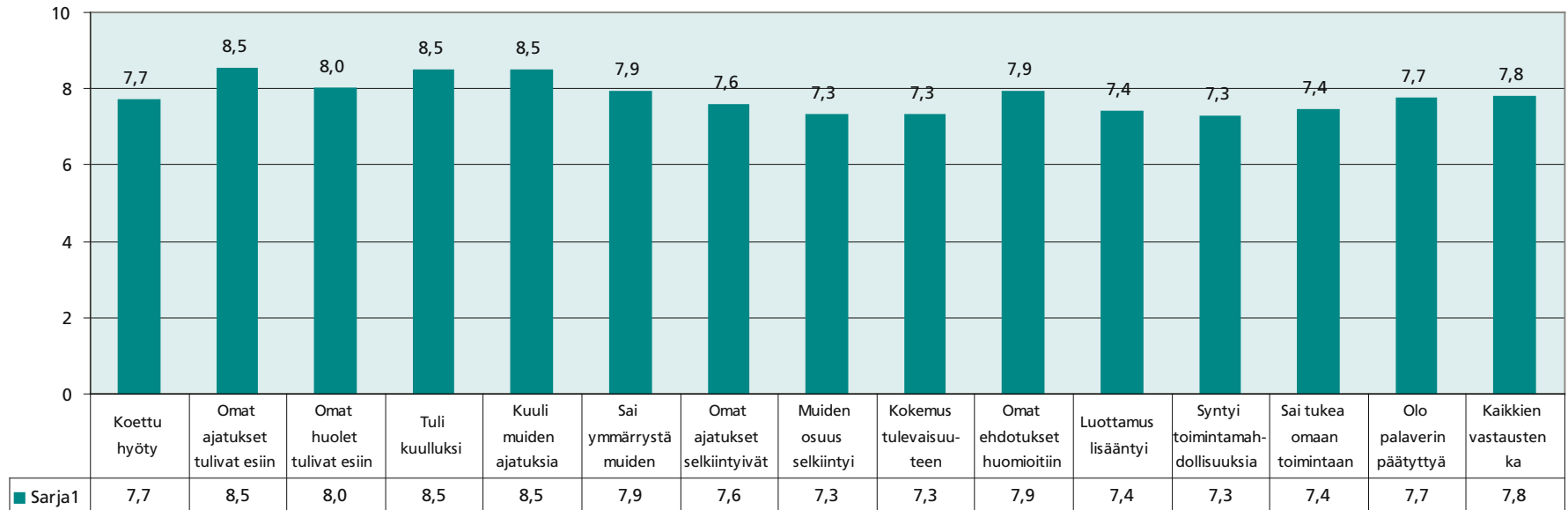
- ◆ Sovi miten tilaaja aloittaa palaverin, miten esittelee ihmiset ja mitä kertoo palaverin tarkoituksesta: miksi se pidetään, mikä on huoli tai teema ja mitä hän on konsulteille kertonut. Kertaa nämä asiat tilaajan kanssa, vaikka hän olisi jo aiemmin toiminut tilaajana.
- ◆ Varmista, onko huoli/teema esitetty palaveriin mukaan tulijoille sellaisena kuin se on ollut esillä tilaajan ja pankkiirin keskustelussa. Varmistaudu myös siitä, ettei ole olemassa mitään ”piiloesityslistaa”, tai ”piilohuolta” (ts. ettei pyydetä keskusteluttamaan jostain aiheesta, ja toisaalta todeta, että itse asiassa pitäisi kylläkin puhua xxx asiasta). Selvitä, että onko joku taho mahdollisesti tulossa mukaan vastoin tahtoaan, velvoitettuna (esim. nuoret). Tällöin kannattaa etukäteen pohtia motivointia.
- ◆ Varmistaudu huolen/teeman tarkkuudesta. Usean teeman tuominen samaan palaveriin ei tue selkeyttä.
- ◆ Kerro, että konsultti kuvaa palaverin alussa työskentelytavan.
- ◆ Sano, että tilaaja voi kertoa osallistujille etukäteen yleisesti minkälaisia asioita käsitellään. "Ensin mietitään hyvää lähitulevaisuutta, sitten tekoja ja huolia." Tilaajan kannattaa kertoa myös työskentelytavasta etukäteen "Kaikki saavat rauhassa kuunnella muita ja kertoa omat ajatuksensa." Osallistujien ei pidä etukäteen valmistautua palaveriin. Jos tapahtuu ennakoivalmistautumista, saatetaan menettää ääneen ajattelun ja ajatuskokeen luonne. Toisaalta siitäkin, että osallistujilla on ollut etukäteen tiedossa palaverin peruskysymykset, on ollut hyviä kokemuksia.
- ◆ Sovi tavasta jolla suunnitelma kootaan palaverin lopussa (kuka/ketkä ja miten).
- ◆ Sovi tavasta jolla palaverin lopussa puheenvuoro siirtyy tilaajalle, tilaajan tehtävänä on viimekädessä vetää johtopäätökset ja kertoa miten jatkossa edetään. Konsultit eivät voi ottaa vastuuta jatkotoimista sopimisesta, vaan ainoastaan tukevat tilaajaa/osanottajia tässä asiassa. Sovi siitä, miten suunnitelma kirjoitetaan puhtaaksi ja jaetaan osallistujille.
- ◆ Tarkista tilaajalta keitä palaveriin on kutsuttu ja onko mukana kaikki tarpeelliset tahot. Tarkista onko mukaan tulossa käsiteltävän asian kannalta epäoleellisia tahoja. Varmista, että palaverin aihe on kaikkien osallistujien kannalta merkittävä.
- ◆ Muistuta vielä palaverin vaatimasta ajasta ja tilatarpeista.
- ◆ Etenkin jos palaverin tilaamisen ja toteutumisen välinen aika on pitkä, kannattaa tilaajaan olla uudelleen yhteydessä ennen palaveria, ja varmistaa, onko väliaikana tullut esiin jotain sellaista, mikä olisi otettava huomioon.

Jos kyse on suunnittelupalaverista:

- ◆ Tilaaja ei aina tiedä tarkkaan mitä haluaa. Siksi on hyvä käydä teemaa tarkentava keskustelu. Auta tilaajaa jäsentämään mikä on suunnittelun fokus kysymällä:
 - a) mitä ongelmaa, asiaa yritetään ratkaista ja
 - b) mitkä ovat ne keskeiset äänet, jotka täytyy saada kuuluviin, jotta suunnitelma syntyy?
- ◆ Kysy onko olemassa työryhmä, jonka täytyy tehdä suunnitelma ja raportoida asiasta eteenpäin.
- ◆ Konsulttien etukäteistiedon tarve on suurempi kuin asiakaspalavereissa. Konsulteilla on hyvä olla ainakin jossain määrin etukäteistietoa suunniteltavasta asiasta, jotta he osaavat tehdä eteenpäin vieviä tarkentavia kysymyksiä (tilaajan haastattelu, tutustuminen projektisuunnitelmiin jne.).
- ◆ Kysy organisaation rakenteesta ja tehtävistä, jotta ymmärrät järjestelmää, jonka kanssa olet tekemisissä

- ◆ Jos keskustelun jälkeenkin olet epävarma suunnittelupalaverin teemasta, voit kirjoittaa kysymykset paperille ja tarkistaa vaikka sähköpostilla tilaajalta vastaavatko ne tilausta.
- ◆ Keskustele tilaajan kanssa siitä mitä hän on kertonut osallistujille palaverin tarkoituksesta ja menetelmästä ja varmista näin että osallistujat tietävät mihin ovat tulossa
- ◆ Aikajännettä mietittäessä perusohjeena on, että kun halutaan konkreettisia toimia, aikajänne on melko lyhyt, ja kun halutaan enemmän visioita, niin aikajänne on pidempi.
- ◆ Teeman osuvuus on keskeinen asia suunnittelupalaverin onnistumisessa. Teema ja aikaperspektiivi on hyvä vielä tarkistaa ja tarkentaa osallistujien kanssa palaverin alussa.
- ◆ Selvitä onko asiasta jo olemassa jotain sopimuksia.

Valtakunnallinen koonti / Suunnittelupalaverit / Välitön palaute 2004-2005

Vastaajat N = 926
 Suunnittelupalaverit 2004–2005 N = 69
 2004 N = 34
 2005 N = 35

Koonnissa mukana olevat kaupungit/kunnat: Espoo, Hml, Kainuu, Kokkola, Nurmijärvi, Rovaniemi

TYÖPAPEREITA-sarjassa aiemmin ilmestyneet

2006

Eija Hiltunen (toim.): Terveydenhuoltotutkimuksen päivät 2006. Yksilö vai rakenteet. Kuopio 5.–6.10.2006 Tutkimuspaperit
Työpapereita 26/2006 Tilausnro T26/2006

Pauliina Luopa, Minna Pietikäinen, Jukka Jokela: Nuorten elinolot, koulutyö, terveys ja terveystottumukset 1996–2005. Kouluterveyskysely 2005
Työpapereita 25/2006 Tilausnro T25/2006

Mauno Konttinen, Milla Roos (red.): Annus Socialis och Medicus Fenniae 2006. Nordiskt social- och hälsodirektörsmöte. Grønland 22.–24. augusti 2006
Työpapereita 24/2006 Tilausnro T24/2006

Stakesin asiantuntijoiden vastauksia kysymyksiin vanhustenhuollosta ja hoitotakuusta
Työpapereita 23/2006 Tilausnro T23/2006

Tuula Hurnasti: Apuvälinepalveluja ohjaavien käsitteiden tulkintaa. Kuntoutustyöntekijöiden erilaiset näkemykset "lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline" ja "päivittäiset toiminnot" -käsitteistä
Työpapereita 22/2006 Tilausnro T22/2006

Päivi Topo (toim.): Eettiset kysymykset vanhustenhuollon tutkimuksessa. Seminaari 26.1.2006
Työpapereita 21/2006 Tilausnro T21/2006

Antti Parpo (toim.): SOMA 2003. Sosiaaliturvan ja verotuksen mikrosimulointimalli
Työpapereita 20/2006 Tilausnro T20/2006

Timo Itälä: Hoidon saatavuuden seuranta. Hoidon saatavuuden seurannan määritys- jatoteutushankkeen loppuraportti.
Työpapereita 19/2006 Tilausnumero T19/2006

Kristiina Häyrinen (toim.): Sosiaali- ja terveydenhuollon tietotekniikan ja tiedonhallinnan tutkimuspäivät. Tutkimuspaperit 2006
Työpapereita 18/2006 Tilausnro T18/2006

Matti Rimpelä, Anne-Marie Rigoff, Kirsi Wiss, Tuovi Hakulinen-Viitanen: Seulontatutkimukset 3–7-vuotiaiden lasten terveystarkastuksissa. Kyselytutkimus terveyskeskuksille huhti-toukokuussa 2006
Työpapereita 17/2006 Tilausnro T17/2006

Åse Brandt, Charlotte Löfqvist, John Nilsson, Kersti Samuelsson, Tuula Hurnasti, Inga Jónsdóttir, Anna-Liisa Salminen, Terje Sund, Susanne Iwarsson: Liikkumisapuvälineiden vaikuttavuusmittari NAME 1.0. Käsikirja
Työpapereita 16/2006 Tilausnro T16/2006

Laura Yliruka: Kuvastin. Reflektiivinen itse- ja vertaisarviointimenetelmä sosiaalityössä
Työpapereita 15/2006 Tilausnro T15/2006

Tarja Heino, Raija Rantamäki, Seppo Sallila: Hallinto-oikeuksien ratkaisut lastensuojeluasioissa 2000–2004
Työpapereita 14/2006 Tilausnro T14/2006

Kjell Herberts, Kristian Wahlbeck, Esa Aromaa, Jyrki Tuulari: Enkät om mental hälsa 2005. Metodbeskrivning
Työpapereita 13/2006 Tilausnro T13/2006